Cumhuriyet

19 MAYIS 1985

SİYASET 85

PARASIZ PAZAR EKİ
72

Özal

BAYREM?

Çulgöy

Gelmeye mecburdum sevdiğin adaş adayı pek uygun bu!

bazen görünüş insanları aldatır. sana birmektup gelm

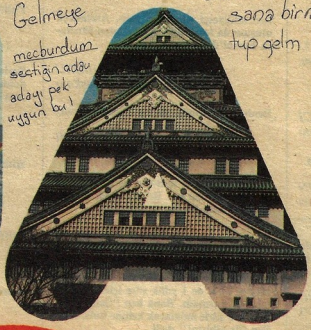

Nakasone

ÖHAN

KS

Oherriyet

Kaçandavul

nogoldu verdiaybigün

Negilə bazen belli bile olmuyor, coni aptallığını kaygıyla büyük yanındayı

sana yalansöyledim annenin için ne diyeni sanıyo

JAPON BÜYÜKELÇİSİ İLE GÖRÜŞME 4
TÜRK - JAPON İLİŞKİLERİ 5
TÜRK VE JAPON EKONOMİSİ 6
JAPONYA 7/8/9/10
JAPONYA'DA EĞİTİM 11
JAPONYA KALKINDI, TÜRKİYE NEDEN KALKINAMADI? 12/13

İNCİR ÇEKİRDEĞİ

Şu âlemde ablam gibi güzel bir kadın yok. Bütün erkekler ona bayılıyor. Boy desen var, bembeyaz ten, iri gözler, incecik bel. Üstelik Kürdili Hicazkâr makamını bile öğrendi.

AHMET AVCI
Harika Avcı'nın kardeşi

•

Futbol bir sanattır.

CİHAN ÜNAL
Sinema oyuncusu

•

Özel sektör gibi yiyorum.

SAKIP SABANCI
İşadamı

•

Şerefime yemin ederim ki, evlenmedim.

EMEL SAYIN
Şarkıcı

DYP ÇEKİRDEĞİ

Cindorukçular ise sonuçları "çantada keklik" olarak niteliyorlar. Kekliğin çantaya konulup konulmadığını göreceğiz.

TAHA AKYOL
Tercüman Gazetesi Yazarı

•

Bize büyüklerimiz kaleyi bırakma dediler.

MEHMET YAZAR
DYP Genel Başkan adayı

•

Sandıktan bakalım benim gördüğüm mü, yoksa başka bir şey mi çıkacak?

ABDULLAH URAZ
Son Havadis Gazetesi Başyazarı

•

Başkan olursam kıyamet kopmaz.

MEHMET YAZAR
DYP Genel Başkan adayı

•

Merak etmeyin, kıyamet kopmayacak.

HÜSAMETTİN CİNDORUK
DYP Genel Başkanı

•

Parlamento yokken naçiz kardeşiniz konuşuyordu.

MEHMET YAZAR
DYP Genel Başkan adayı

•

Teşkilat beni istiyordu, delegeler beni istiyordu.

YILDIRIM AVCI
DYP eski Genel Başkanı

•

Kongre sonunda elbette biri seçilip öteki ler kaybedecektir.

•

ZEKİ CEYHAN
Milli Gazete yazarı

•

Antrenör "TOTO'yu kurtardı.

Milliyet Gazetesi manşeti

•

Her şey bir yana, Bir Bilen'in partisi bu kongre işini iyi biliyor.

TEOMAN EREL
Milliyet Gazetesi yazarı

Pakistanlı rejisör Pervez Malik'ten ilk teklif geldiği zaman önce tereddüt ettim. Fakat öyle iyi insanlar ki, ısrarlarına dayanamayarak ilk film olan Halçal'ı çektik.

NAZAN SAATÇI
Sinema oyuncusu

•

Ben milliyetçi Atatürkçüyüm. Atatürkçü oluşum da teşçillidir. Adım zaten Mustafa Kemal'dir.

KEMAL ULUSU
Futbol Federasyonu Başkanı

Benim vahşetimde bile bir kibarlık vardır.

KADİR İNANIR
Sinema oyuncusu

•

Ne firavunlar, ne hıdivler, ne de Nasır ve Sedat var Mısır'da. Bu mübarek ülkeyi, şimdi Hüsnü Mübarek yönetiyor.

MEHMET BARLAS
Milliyet Gazetesi Başyazarı

•

31 yıldır benim için şiir yazmıyor. Evlenmeden önce de 1 yıllık süre içinde benim için şiir yazmadı. Bana hep "Semra Hanım seni şiirle anlatacak kelime bulamam. Sen şiir gibisin!" dedi.

SEMRA ÖZAL
Başbakanın eşi

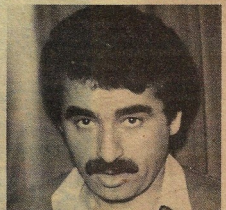

Kadınlar bir türlü peşimi bırakmıyor. Paramı mı yoksa beni mi seviyorlar, anlamıyorum.

İBRAHİM TATLISES
Türkücü

GÜNGÖR BAYRAK ÇEKİRDEĞİ

Ekmek fiyatının kaç lira olduğunu tam olarak bilemiyorum. Çünkü ben, normal ekmek yiyemiyorum.

•

Ortadirek için çok üzülüyorum.

•

Asgari ücret şimdi 60.000 TL galiba değil mi?

•

Ecnebi taklidi yaptım diyorum size.. Bunu iftiharla söylüyorum.

•

Özal'ı seviyorum, ama bir de şu KDV olmasa.

•

Kendileri işin başında ve içindeler.. Neyin nereye yerleşeceğini, oradan denk gelip de ortadireğe şey yapılacağım en iyi kendileri biliyorlardır herhalde.

Semra Özal geldi, tribünlerdeki siyah - beyazlı kalabalığı, ancak bir Amerikan politikacısının eşinde görülebilecek rahatlıkla selamladı ve Beşiktaş, son derece değerli 1 puandan oldu.

MÜMTAZ SOYSAL
Milliyet Gazetesi Yazarı

Politikayı sevdim.

ERDAL İNÖNÜ
SODEP Genel Başkanı

•

Şevket Yılmaz bulunduğu mevkiyi çok iyi dolduruyor. Hatta TV'ye çıktığı zaman ekranı dolduruyor, dışa taşıyor.

HALİT NARİN
TİSK Başkanı

•

Hititli atalarımı arıyorum.

ATİLA SIN
ANAP Muş Milletvekili

•

Petrol zenginleri bizden kötü durumda.

TURGUT ÖZAL
Başbakan

Demokrasi güzel şeydir.

YILDIRIM AKBULUT
İçişleri Bakanı

ZAM ÇEKİRDEĞİ

KİT'ler zam yapmasın, peki ne yapsın?

TURGUT ÖZAL
Başbakan

•

Bu zamlar en çok beni yaktı.

HAKKI YURAL
Yankesici

•

Zam yapmaya devam edeceğiz.

CAHİT ARAL
Sanayi ve Ticaret Bakanı

•

Peşimden gelmeyin, çarparım. Beni deli mi edeceksiniz?

İSMAİL ÖZDAĞLAR
Eski Devlet Bakanı

•

Zamlar insanı deli ediyor.

DR. HALUK NURBAKİ
Radyobiyoloji Ana Bilim Dalı Başkanı

•

Zeytin alamayan peynir yesin.

CAHİT ARAL
Sanayi ve Ticaret Bakanı

•

Elektriği ucuz verirsek israf olur.

TURGUT ÖZAL
Başbakan

•

Refah seviyeniz yükselecek.

MOOENQURESHİ
Dünya Bankası Başkan Yardımcısı

•

Memleket iyi yolda.

TURGUT ÖZAL
Başbakan

haftanın portresi

Sedat'ın sağ kolu

Resmi bir ziyaret amacıyla hafta içinde ülkemize gelen Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, politika yaşamına askerlikten adım atmış bir devlet adamı. Ülkemize eşi Suzan Mübarek'le birlikte gelen Mübarek'in Ali ve Cemil adlarında iki oğlu var. 1928 doğumlu Hüsnü Mübarek Mısır'ın eski Hava Kuvvetleri Komutanı. Askerlik görevinde başarılı bir kariyer sergileyen Mübarek, 1973 savaşındaki üstün başarılarından dolayı eski Devlet Başkanı Enver Sedat tarafından hava mareşali rütbesiyle onurlandırıldı. Enver Sedat'ın sağ kolu olan Mübarek, diplomatik yaşamında Sedat'ın Amerikan yanlısı politikasını devam ettirdi. Mübarek, Batı ülkelerine sık sık ziyaretler yaptığından bu ülkelerde adını duyurdu. Sedat 1981 yılında bir suikaste kurban gittiği zaman Mübarek Devlet Başkan Yardımcılığı görevine yükselmiş bulunuyordu. Mübarek iktidardaki Ulusal Demokratik Parti tarafından başkanlığa aday gösterilmesinin ardından Mısır'ın yeni güçlü adamı oldu. Mübarek artık Ortadoğu sahnesinde önemli bir portre olarak beliriyordu. İsrail - Mısır ilişkileri, Arap ülkelerinin büyük tepkisiyle imzalanan Camp David anlaşmasıyla gelişmeye başlamıştı. Sedat dönemindeki İsrail - Mısır yakınlaşması, İsrail'in Güney Lübnan'ı işgaline Mübarek'in olumsuz tavır almasıyla soğuk bir döneme girdi. Mübarek 3.5 yıl önce başlayan iktidar yaşamı boyunca diğer Arap ülkeleriyle 1978 Camp David Anlaşması ile bozulan ilişkileri iyileştirmek için çaba harcadı. Ancak Ürdün ve Fas dışında çoğu Arap ülkeleriyle dostluk kurmakta fazla başarılı olamadı. Mübarek, Ürdün Kralı Hüseyin ve Filistin Kurtuluş Örgütü Lideri Yaser Arafat arasında geçen şubat ayında varılan Ortadoğu Barış Planı anlaşmasının en büyük destekçisi. Ancak Mısır lideri bu planı kabul ettirmek için gösterdiği büyük çabalarda ABD ve FKÖ'den destek alamadı. Mübarek, bu planı kabul ettirmek ve ABD'nin bir FKÖ heyeti ile görüşmesini sağlamak için şubat ayında Washington, Londra, Roma ve Paris'e gitmişti.

Hüsnü Mübarek, Mısır-Arap ilişkilerinin iyileşmesi konusunda gösterdiği çabalara karşın sempatilerini toplayamadığı radikal Arap liderleri tarafından Amerikan ajanı olmakla suçlanıyor.

Bu arada Ürdün - FKÖ anlaşmasından sonra Mübarek'in Yaser Arafat'ı *"Son derece ılımlı bir lider"* diye tanımlaması arafat'ın yoğun eleştirilere hedef olmasına yol açtı. Arafat'a muhalif Filistin örgütleri, Arafat'ın resmi liderliğini tanımadıklarını söylediler. Bu arada Hüsnü Mübarek'in Ortadoğu barışı kapsamında İsrail'in de FKÖ ve ABD ile aynı masaya oturması önerisi FKÖ'den yüz bulamadı. FKÖ, Ortadoğu konulu uluslararası bir konferanstan yana tavır koydu.

Hüsnü Mübarek, Ortadoğu barışı konusundaki çabalarını önerileri ve yurt dışı gezilerinde yaptığı girişimlerle sürdürüyor.

haftanın fotoromanı

Sevil Erdem, Semra ve Turgut Özal *(Fotoğraf: RIZA EZER)*

dünya kulisi

REAGAN
Ücretleri düşür, işsizliği önle

Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahlar arasındaki yüksek işsizlik oranı, Başkan Reagan'ı bile rahatsız etmişe benziyor. Sosyal sorunlara genelde fazla ilgi göstermeyen Reagan, siyah işsizliği hakkında "ulusal trajedi" tanımlamasını kullandı. Amerika'nın o çok övülen "ekonomik canlanma"sı siyahların yanından geçip gitmiş olmalı. Çünkü genç beyazlar arasındaki işsizlik oranı, geçen nisan ayında yüzde 14 iken, aynı ay içinde genç siyahların işsizlik oranı yüzde 39'a ulaşmıştı. Reagan'ın çözüm önerisi ise mevsimlik işler için geçerli olan yasal asgari ücreti 3,35 dolardan 2,50 dolara düşürmek oldu.

SSCB
Hangi bilgisayara güvenilir?

Sovyet Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un, Sovyet gençliğinin teknolojik geleceğe hazırlanmasını istemesi üzerine, içinde bulunduğumuz yılın sonbaharında okullara bilgisayar derslerinin konulmasına karar verildi. "Gençlerin bilgisayar kullanmasını öğrenmelerinin bilimsel ve teknik ilerlemeyi hızlandıracağı" savunularak okullara haftada iki saatten fazla olmak üzere bilgisayar dersleri konulması düşünülüyor. Ancak bir Sovyet uzmanın görüşüne göre, bunun için 50 bin kompütüre gerek var, oysa Sovyet üretimi bu rakama ulaşacak kapasitede değil. Batılı gözlemciler bu nedenle Sovyetler'in aletleri Avrupa ve Amerikan firmalarından almasını bekliyorlar. Moskova'da yayımlanan "Kommunist" isimli dergi ise yabancıların kompütürlerinin Sovyetler'inkine oranla daha iyi ve güvenilir olduğunu savundu.

SÜRGÜN
BOVLİNG OYUNCUSU İDİ AMİN

Eski Uganda diktatörü İdi Amin sürgünde bulunduğu Bahreyn'den Amerika Birleşik Devletleri'ne profesyonel bovling oyuncusu olarak geçmek istiyor. İdi Amin, Suudi Arabistan'daki Amerikan Elçiliği'ne yaptığı yazılı başvurusunda, ABD'ye gitmek için vize istediğini belirtti. Eski diktatör, başvurusunda geçimini ülkedeki bovling sahalarında sağlayacağını belirterek, zaten uzun süreden beri rahatlamak için bu yola başvurduğuna değindi.

SEDAT ERGİN

Japonya Büyükelçisi Sugihara: Türkiye'yi ekonomik üs olarak görüyoruz

Japonya'nın Ankara'daki Büyükelçisi **Shinichi Sugihara, Başbakan Turgut Özal'**ın Japonya ziyareti konusunda aralarında "Cumhuriyet"in de bulunduğu bir grup gazetecinin sorularını yanıtladı. Sugihara, Türkiye'yi Avrupa ve Ortadoğu'ya ihracata dönük bir üs olarak gördüklerini açıkladı.

Kendisine yöneltilen sorular ve Sugihara'nın yanıtları şöyle:

— Başbakan Özal'ın Japonya ziyaretinden ne bekliyorsunuz?

SUGİHARA — Türkiye ile Japonya arasında çok eskilere giden geleneksel dostluk ilişkileri var. Japoncada **"uzaktan gelen dost mutluluk getirir"** diye bir deyiş vardır. İşte biz de Sayın Özal'ı bu duygularla bekliyoruz. Türkiye ile Japonya arasında çözümlenmesi gereken siyasi bir sorun yok. Ekonomik alanda da geniş işbirliği olanakları mevcut. Sayın Özal'ın ekonomik politikalarını destekliyoruz. Kendisini bir an önce Japonya'da görmek istiyoruz.

— Türkiye ile Japonya arasındaki ilişkilerin ekonomik alandaki gelişme potansiyelini nasıl görüyorsunuz?

SUGİHARA — Bu noktada önem taşıyan husus Türk ekonomisinin ne şekilde güçleneceğidir. Kuşkusuz bunu en iyi bilecek durumda olan kişi Sayın Özal'dır. Japon firmaları bir süredir Türk ekonomisi üzerinde etütler yapıyorlar. Geçen mart ayında sanayiciler heyeti geldi, ne yapabiliriz diye araştırmak için. Bizim için en önemli saha altyapıdır. İkinci Boğaziçi Köprüsü'yle bu nedenle ilgilendik. Türkiye'de, doğrudan Türk pazarı yerine Avrupa ve Ortadoğu'ya ihracata dönük sanayiler kurmak istiyoruz.

— Türkiye'yi Avrupa ve Ortadoğu'ya dönük bir sıçrama tahtası olarak mı görüyorsunuz?

SUGİHARA — Sıçrama tahtası demeyelim de, üs olarak görüyoruz diyelim. Eğer iyi projeler varsa, (Boğaziçi Köprüsü gibi) bunları tek tek inceler ve karar veririz.

Önce kalite, sonra fiyat

— Türkiye ile Japonya arasında ticaret rakamlarına bakıldığında dengenin Japonya lehine olduğu görülüyor. Bunu dengelemek için Türkiye'den daha fazla mal almayı düşünmüyor musunuz?

SUGİHARA — Biz son zamanlarda pazarımızı mümkün olduğu kadar yabancı mallara açmaya çalışıyoruz. Bu çerçevede pazarımız Türk mallarına da açıktır. Ticaretimizdeki dengesizlik konusunda şunu da söyleyeyim, ithalatımızın yüksek olmasında, altyapı yatırımları için alınan araç ve gereçler rol oynamaktadır. Yoksa bizden ithal ettiğiniz tüketim malları sanıldığı kadar çok değildir.

— Ama piyasa Suzuki, Mitshubishi, Sony dolu..

SUGİHARA — Aslında sizden bir şey satın alabiliriz, ancak fiyat ve kalite önemli. Vereceğiniz fiyatlar uygun olmalı. Uygunsa hemen alabiliriz.

— Türk tekstil ürünlerine açık mısınız?

SUGİHARA — Evet, açığız. Ancak ürünlerinizin Milliyetçi Çin'in ürünlerinden daha ucuz ve kaliteli olması gerekir. Bizde fiyattan da önemli olan kalitedir. Örneğin üzerimdeki takım elbise İtalyan, ayakkabı ise Türk malı. Ankara'nın en iyi ayakkabı mağazalarından birinden aldım. 10 bin lira verdim. İyi ayakkabı. Gelgelelim, derisi yumuşak değil, Ayağım hemen alışamadı. İyi tabaklanmamış.

— Türkiye'ye ihracatınız için belirlediğiniz hedef nedir?

SUGİHARA — En fazla 150 milyon dolar. Krediler bu rakamın dışındadır. Yani tüketim malları ve özel sektör için yatırım mallarını kastediyorum. Bize ihracatınızı arttırmanız da kuşkusuz her şeyden önce sizlerin çabasına bağlı bir şey. Geçenlerde Sayın **Vehbi Koç** ile görüştüm. O da Japonya'yı ziyaret edecek. Türk ve Japon işadamları arasında yapılacak temaslar da bu açıdan önem taşıyor.

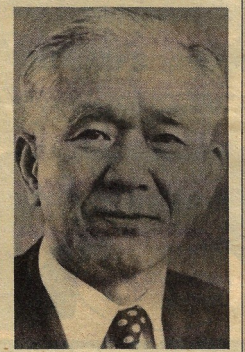

Biraz da dış politika

— Biraz da dış politikadan söz edelim. Türkiye'nin bölgedeki konumunu nasıl görüyorsunuz?

SUGİHARA — Sizler ülkenizi bizden iyi tanırsınız. Ülkenizin stratejik bakımdan ne kadar önemli olduğunu da bizden iyi bilirsiniz.

— İran - Irak savaşıyla ve Körfez'le çok ilgilisiniz?

SUGİHARA — Türkiye'nin savaşan iki ülke karşısında doğru bir tutum takındığına inanıyoruz. Zamanı geldiğinde İran ile Irak arasında arabuluculuk yapabilecek bir durumdasınız. Japonya da Türkiye gibi İran ve Irak karşısında tarafsızlık politikası izlemektedir. Herhalde bu konu Sayın Özal'ın ziyareti sırasında konuşulacaktır.

Hava kirliliğini çözeriz

— Ankara'nın hava kirliliği ile ilgili olduğunuz biliniyor..

SUGİHARA — Evet, Geçenlerde bu konuda bir uzman grubu geldi. Ankara'nın hava kirliliği ile ilgili bazı tespitler yaptılar. Bu konuda hazırlayacakları fizibilite çalışması Japonya'da iken Sayın Özal'a sunulacak. Bizim hava kirliliği ile mücadelede deneyimimiz var. Kömürün kalitesini yükselterek bu sorunu çözdük.

— Yani Japonya bu işe el atarsa, Ankara'daki hava kirliliğini kelin bir şekilde çözümler mi?

SUGİHARA — Evet, çözümleriz.

— Ne şekilde çözümleyeceksiniz?

SUGİHARA — Biraz önce söylediğim gibi bizim kullandığımız yöntem, ısıtma için kullanılan kömürün kalitesinin yükseltilmesidir. Türkiye'den alınan kömür örnekleri şimdi Japonya'da inceleniyor. Türk kömürü üzerinde desülfürizasyon çalışmaları yapılıyor. Eğer bu çalışmalarda müspet sonuç alınırsa, kömür arıtma tesisinin kurulmasıyla hava kirliliği önlenebilir. Tokyo'nun hava kirliliğini bu yöntemle ortadan kaldırdık.

— Ne kadar zamanda çözümlersiniz?

SUGİHARA — İki yılda. Yeter ki Türk hükümeti kararını versin. Bu işi yapacak tesisin kurulması, çimento fabrikası kurulmasından daha kolay bir şey.

Hava kirliliğinde uzman Büyükelçi

Japonya'nın Ankara Büyükelçisi **Shinichi Sugihara** Uzakdoğu'dan Afrika'ya, Avrupa'dan Latin Amerika'ya kadar dünyanın dört bir köşesinde görev yapmış bir diplomat. Sugihara 1922 yılında Tokyo'da doğmuş, Tokyo Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra dışişlerine girmiş, sırasıyla İsveç, Hollanda, Hindistan ve Avusturya'da görev yapmış. 1975 yılında büyükelçi sıfatını alarak Venezüella'ya gitmiş. Venezüella büyükelçisi iken aynı zamanda Barbados, Grenada, Surinam ve Guyana'ya da akredite olmuş. 1978 yılında büyükelçi olarak Macaristan'a gitmiş. 1982 yılında ise Ankara Büyükelçiliği'ne getirilmiş.

Sugihara, hava kirliliği konusundaki uzmanlığıyla başkentteki diplomatik kulislerde haklı bir şöhret yapmış bulunuyor. Büyükelçi Ankara'ya geldiği günden bu yana başkentin hava kirliliğini ölçmek üzere Japonya'dan bilgisayarlı bir hava kirliliği ölçüm makinesi getirtmiş. Ne yazık ki Tokyo'daki hava kirlilik oranına göre ayarlanmış makine, Ankara'nın kirli havasıyla karşılaşınca bozulmuş. Sugihara, bunun üzerine bir ikincisini getirtmiş. Her sabah büyükelçiliğin bahçesinde Ankara'nın hava kirliliğini ölçmek kendisinde bir takıntı haline gelmiş. Çalışma odasında bulunan haritalardan biri de semtlere göre Ankara'da hava kirliliğini gösteren bir harita. Büyükelçinin belirlemesine göre, Ankara'da hava kirliliğinin en yoğun olduğu semt Kavaklıdere. Bize anlattığına göre, Ankara'nın hava kirliliği sorunuyla ilgilenişi büyükelçi olarak başkente geldiği ilk günlerde güven mektubu sunmak üzere Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından kabulü sırasında başlıyor. Şöyle anlatıyor Japon Büyükelçisi: **"Cumhurbaşkanı Sayın Evren'e güven mektubumu sunduğum gün Ankara hava kirliliği açısından çok kötü bir gününü yaşıyordu. Çankaya Köşkü'nden Ankara'nın üzerine çöken kirli havaya baktık. Bir süre bu konuda sohbet ettik. 'Bizler gibi yaşını almış insanlar bu hava kirliliğinde yaşayamaz' dedik. Ben de Sayın Evren'e bu soruna bir çare bulacağım konusunda söz verdim."**

Özal'ın Japonya ziyareti ve Türk diplomasisinin Uzakdoğu boyutu

Başbakan **Turgut Özal**'ın Japonya ziyareti başkentteki diplomatik çevrelerde ekonomik ağırlığının yanı sıra Türk dış politikasının Uzakdoğu boyutunu vurgulayan önemli bir adım olarak değerlendiriliyor.

Türk dış politikasının 1960'lı yıllarda çok yönlülük sürecine girmesine, Doğu Bloku ve Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine karşılık Uzakdoğu ülkeleri bu sürecin dışında kalmışlardı. Türkiye, özellikle 1980 sonrasında kendisinden çok uzaklardaki bu dünyayı keşfetme çabası içine girdi. Böylelikle Türk dış politikasının çok yönlülüğündeki önemli bir eksikliğin giderilmesi amaçlanıyordu.

Çin Halk Cumhuriyeti, Japonya, Endonezya, Tayland ve Güney Kore gibi Uzakdoğu ülkelerine yapılan ziyaretler birbirini izlemeye başladı. Bunlar arasında en önemlisi Cumhurbaşkanı **Kenan Evren**'in Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya ve Güney Kore'ye yaptığı ziyaretlerdi. Başbakan Turgut Özal'ın Japonya ziyareti de bu çerçeve içinde yeni bir aşamayı sergiliyor.

Uzak Doğu'ya açılırken Türkiye kuşkusuz bu ülkelerin pazarlarına da girmeyi hedefliyor. 21'inci yüzyılda dünya ekonomisinde hareketlilığın Pasifik'e kayacağı görüşünden yola çıkan Ankara, Uzakdoğu'ya açılırken şimdiden bu bölge pazarlarında yer edinmeyi amaçlıyor. Siyasi alanda ise giderek küçülen bir dünyada Türkiye'nin Uzakdoğu ülkeleriyle kuracağı diyalogun Türk dış politikasına yeni bir soluk getirebileceği belirtiliyor.

Buna karşılık Ankara'daki kimi diplomatik çevreler Türkiye'nin son zamanlarda Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya gibi ülkelere ziyaretlere özel bir önem vermesini, **"Avrupa ile ilişkilerdeki tıkanıklığı dengeleme çabasına"** bağlıyorlar. Ve **"Bu ziyaretler Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerindeki soğuklukun doğan boşluğu doldurmaz"** görüşünü getiriyorlar. Ancak Türk yetkililerine göre, Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerindeki sorunlar aşılsa da Türkiye Uzakdoğu'ya açılmak zorunda. Bir yetkilinin deyimiyle, **"Türkiye zaten bu alanda çok geç kalmış bulunuyor."**

BUGÜNÜN GÖZÜYLE

İLBER ORTAYLI

Japonya, 19. yüzyılın sonunda Osmanlı yönetici ve aydın çevrelerinin dikkatini çekti. Sultan II. Abdülhamid, 1982 yılında İstanbul'a gelen bir Japon heyetini kabul edip iltifat ederken; ilk özenti, ilk Japon efsanesi de Osmanlı yönetici ve aydın çevreleri arasında çoktan yayılmaya başlamıştı.

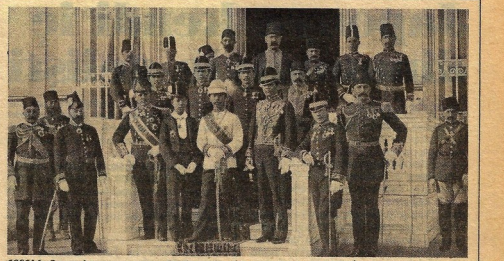

1892'de Japon imparatorunun akrabası olan bir prens başkanlığında İstanbul'a gelen Japon heyeti, Türk subaylarla. (Ahmet Tan'ın kartpostal arşivinden)

Japonya ve Ortadoğu ülkeleri

"1840'larda Osmanlı İmparatorluğu reform döneminde yolun dönülmez olduğu açıktı. Görünüşte Japonya daha geç, ancak 1860'larda Şogun Meiji gibi aydın bir devlet adamının öncülüğünde, reformlara başlamıştı. Japonya'nın bu reform programına başlaması da ancak, 1854'te Japon sularına gelen ABD'li kötü adamın, commodore Perry'nin zorbaca tehditlerine akılhca bir tepkidir" denir. Bu hava üzerine yazılan şeyleri genellikle birçok okul kitabında, fakat özellikle bizim tarih

1880'lerde Batı'nın Japonya'da sömürgeci ayrıcalıklar elde etmesi, her sömürgeleşen toplumda görüldüğü gibi aşağılık duygularına neden oldu. Japon önderleri ciddi olarak İngilizceyi resmi dil yapmayı, hatta Kafkas ırkından yararlanıp planlı bir biçimde Japon ırkını "düzeltmeyi" düşündüler.

kitaplarımızda okuyagelmişizdir. Dahası var; Japonya büyüyüp güçlenirken, geleneklerine sahip ve sadık kalmış ve sadece Batının teknolojisini almış. Bu da 20. yüzyıl başından beri tekrarlanagelen bir laf bizim ülkemizde. Oysa, Japonya, Batının felsefe ve bilimini biçen çok önce etraflıca tanıyor. Japonlar sadece harita, fizik ve matematik gibi şeyleri öğrenmekle kalmamışlar, bunun doğal sonucu olarak başka alanlara da ilgi duymuşlar. Kant'ı, Hegel'i kendi çağlarında çevirip okumuşlar. Aydınlanma çağının bilimini de daha önceden tanımışlar. Bizim Babıâli ketebesinin lisan-ı Franseviyi kör makasla mukavva keser gibi bellemeğe çalıştıkları bir çağda, Japonya'da bir bölük aydın ve memur, babaları ve dedeleri gibi yabancı dilleri âlâsından öğrenmekteymiş. Sonra 19. yüzyıl modernleşmesini de öyle pek evlerine kapanıp, kimonolarını giyerek yaşamamışlar. Japonlar arasında halen var olan bir özenti.

Japonun modernleşmesi, çok ağır ve sıkıntılı bir olaylar bütünündür. Devlet eliyle yaratılıp, desteklenen sanayiciler, fakirleşen köylüler, iş beceremeyip iflas eden **samurailer** (Japoncada beceriksiz işlere, samurai işi deniyor) sıkıntılı yaşayıp, fedakârlıkta bulunan işçilerle örülen bir ağ bu. Eğitim düzeni bizimkinden başka, geçmişteki feodal gelenekleri çok amansız Japonya'nın. Bizdeki muhafazakâr mütefekkirler (!) modernleşme için, dünyanın ucundaki Japon adasını örnek gösterirlerken, yeterli ölçüde inceleyip tanımışlar mıdır acaba, hiç sanmıyoruz. Hâlâ Japonya, Türkiye'de incelenip bilinen bir uygarlık değil. Üç (beş değil) tane Japonca bilen uzmanımız Japonya'nın iki düzine Türkoloğu ile karşılaştırılacak bir kadro değil.

Japonya 19. yüzyılın sonunda Osmanlı yönetici ve aydın çevrelerinin ilgisini çekti. 1894-1895 Çin-Japon savaşının galibi olarak, bütün büyük devletlerin gözünde itibarı artmıştı. Japonya öyle yutulacak bir lokma değil, tam tersine başka lokmalar yutulurken dikkat edilmesi gereken bir rakipti. Sultan II. Abdülhamid 1892 yılında İstanbul'a gelen bir Japon heyetini kabul edip iltifat ederken; ilk özenti, ilk Japon efsanesi de Osmanlı yönetici ve aydın çevreleri arasında çoktan yayılmaya başlamıştı. Sonra **Ertuğrul** fırkateyninin talihsiz karşı ziyareti yapıldı. Ziyaret iyi geçti. Ama dönüş yolculuğunda hırçın Japon denizi gemiyi de mürettebatını da yuttu. Devr-i Hamidiye'de, **Servet-i Fünun**'da ve başka mecmualarda Fransız demokrasisinden, Çar Rusyasındaki işçi hareketlerinden söz

Bizim Babıâli ketebesinin Lisan-ı Franseviyi kör makasla mukavva keser gibi bellemeye çalıştıkları bir çağda, Japonya'da bir bölük aydın ve memur babaları ve dedeleri gibi yabancı dilleri âlâsından öğrenmekteymiş.

edilecek değildi kuşkusuz; gerçeği ve abartısıyla bol bol Japonya'dan ve Japon yaşamından söz ediliyordu. Hele Japonya 1905'te Çarlık Rusyasının, bu yarı Asyalı devletin ordusunun generalinden neferine kadar Uzakdoğu'nun çamurlarına bulaynıca (bu deyim benim değil, çarın generallerinden Lgnatyes'in savaşı anlatan anılarında geçiyor), büyük devletlerin gözünde Avrupalı bir devleti (!) yenen korkulacak bir güç oldu. Ortadoğuluların, yani Avrupa'ya her gün daha fazla düşman olan bu Müslüman halkların gözünde ise Japonya hayranlık uyandıran bir ülkeydi artık. Osmanlı İmparatorluğu'nda, İran'da her dilden yayın organı; Rus-Japon savaşından, muzaffer Japon ulusunun geleneklerinden yarı ciddi yarı efsaneyi bir tonla söz ediyordu. Bizde, alışılmışın dışında bir hızla Rus-Japon savaşı üzerine üç ciltlik etraflı bir inceleme derhal yayımlandı. Sadece okumuş yazmış takımı değil, çarşıda pazardaki ahali de Japon taifesinin "Avrupalı gavurların" hakkından geleceğine inanıyordu. Örneğin o yıllarda Japon imparatoruna yazılan "Mikadoname" başlıklı bir kasidenin taş baskı nüshaları Hint'te ve İran'da çarşı pazar satılıyordu. Şirazlı bir Acem şair eski şehnameler türünde kaleme almıştı bu kasideyi.

Japon halkı; İranlıya, Hintliye, Araba ve Türke çok sempatik geliyordu doğrusu. Ama Osmanlının Japona duyduğu platonik yakınlık; diplomatik ilişkilerin kurulması için yeterli olmadı. Neden mi? Çünkü, Japonya İstanbul'da elçilik, başka yerlerde de konsoloslıklar açınca; İngiliz, Fransız, Hollandalı, Rus ve Alman gibi kapitülasyon haklarından isteyecekti de ondan. Kaba deyişle; Japonun neyi eksikti ötekilerden, Osmanlı böreğinin yağmasında bir onlar eksikti zaten. İktisadi uyarnış çağını yaşayan Osmanlı İmparatorluğu, hele Jön Türkler bu yüzden Japonlarla diplomatik ilişki kurmaktan kaçındılar. Gümüşsuyu'nda, geç gelen misafirlerden birinin Almanların elçiliğinin biraz aşağısında Japonların konsolosluk binası görülür. Öbür konsoloslukların tersine, elçilikten bozma değildir, Japonya ile diplomatik ilişki, oldukça geç kurulmuştur. Osmanlı zabitleri de bütün dünya gibi Japonlara hayrandı. Japon ordusunun disiplini, gece savaşlarındaki üstünlüğü, askerinin dayanıklılık ve sebatı, çalışkanlıkları herkesi büyülüyordu. Sadrazam **Sait Halim Paşa** ve İttihatçı kabine büyük savaştan önce Japonların Osmanlı bahriyesine yardım ve danışman subay yollama önerisini, hayıflanarak duymazlığa geldiler. Japon diplomatlarını bu nedenle İstanbul'da görmekten inatla ve haklı olarak kaçınıyorlardı. Avusturya Elçisi **Pallavicini**'nin Viyana'ya yazdığı rapor böyle; İstanbul'dan en sağlam haberleri Avusturyalı diplomatlar yazardı o tarihte.

Birinci büyük savaşta, Japonya karşı tarafın bağlaşığıydı. Ancak Osmanlı devleti, Japonya ile savaş halinde değildi. Birbirlerini gördükleri yoktu, savaş boyunca. Diplomatik, ticarî, kültürel, savaşa ve barışa ilişkin hiçbir ilişki yoktu ortada. İkinci büyük savaşta da Japonya ile birbirimizi görmezlikten geldik. Biz, Japonya ile doğrusu hiç savaşmadık. Belki yakında, Ortadoğu pazarlarında mal satmak için iktisadi savaş ilan ederiz mi dersiniz?

Cumhuriyetten bu yana Türk-Japon ilişkileri ve stratejik ortak payda

Türkiye Cumhuriyeti ile Japon İmparatorluğu arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulması 1925 yılına rastlıyor. Ancak Japonya'nın İstanbul'daki diplomatik temsilciliğini Ankara'ya taşıması, bundan tam on yıl sonra gerçekleşmiş. Bu yıllarda Japonya'dan Türkiye'ye yapılan en yüksek düzeydeki ziyaret dönemin Japon İmparatoru **Hirohito**'nun kardeşi **Takamatsu**'nun 1931'de İstanbul'a gelişi. Takamatsu, Atatürk tarafından kabul edilmiş. Japonya İkinci Dünya Savaşı yıllarında dünyanın birçok merkezindeki diplomatik temsilciliklerini kapamış. Ankara'daki büyükelçilikleri ise kapatılmayan sayılı misyonlar arasında yer almış. Türkiye'den Japonya'ya yapılan yüksek düzeydeki ilk ziyaret 1958'de dönemin Başbakanı **Adnan Menderes** tarafından gerçekleştirilmiş.

Son yıllarda Türkiye ile Japonya arasındaki resmi ziyaretlerde bir yoğunlaşma gözleniyor. 1979'da dönemin Dışişleri Bakanı Prof. **Gündüz Ökçün**'ün ziyareti 1983 yılında Japon Dışişleri Bakanı **Sintaro Abe** tarafından iade edilmiş. Son olarak geçen nisan ayında Kültür ve Turizm Bakanı **Mükerrem Taşçıoğlu** ile Devlet Bakanı **Mesut Yılmaz** ardı ardına Japonya'yı ziyaret ettiler.

Türkiye ile Japonya arasında siyasi alanda herhangi bir sorun bulunmuyor. Dev sanayi için gerekli petrolün büyük bir bölümü Ortadoğu'dan sağlayan Japonya İran - Irak savaşının patlak vermesinden sonra Körfez'deki durumla yakından ilgilenmeye başladı ve bu çerçevede Türkiye ile daha yakın bir diyaloğa girdi. Güneydoğu Asya'daki Sovyet yayılmasından kaygılı olan Japonya, Türkiye ile benzer stratejik kaygılar paylaştığını düşünüyor. Bu açıdan bakıldığında aralarındaki uzaklığa rağmen Türk-Japon ilişkilerinin yakınlaşmasında ekonomik beklentilerin olduğu kadar, bu stratejik ortak paydanın da rol oynadığı söylenebilir.

Japonya kendi iç dinamiğiyle gelişti

SUNGUR SAVRAN

Gelişmiş kapitalist ülkelere karşı hayranlık, Türkiye'de egemen dünya görüşünün ana öğelerinden biri oldu hep. Bunun en çarpıcı ifadelerinden biri de, belirli ülkelere öykünme ve 'yetişme' özlemi. Özlem temelde aynı kalmakla birlikte, ülkeler zamanla değişiyor. 50'li yılların siyasal iktidarı, Türkiye'yi 'küçük Amerika' yapma hevesine kapılmıştı. Yıllar, Türkiye kapitalizminin siyasal kadrolarına bu 'çocukluk hastalığı'nı unutturdu. 12 Mart'ın 'beyin takımı' daha alçak gönüllü bir perdeden, Türkiye'nin 1990'lı yıllarda o günün İtalya'sının durumuna geleceğini ilan ediyordu. 80'li yılların yönetici kadroları ise gözlerini Doğu Asya'ya çevirmeyi tercih ettiler. Önce 'Güney Kore modeli'nin erdemleri üzerinde duruldu, bu ülkenin yarattığı iktisadi 'mucize' övüldü. Ama Güney Kore'nin demokrasi konusunda pek iyi bir şöhrete sahip olmayışı, bu ülkenin izlediği yolu özleyenlerin niyetleri üzerinde kaçınılmaz kuşkular yaratıyordu. ANAP iktidarı dönemi, özlemler dizisine bir yenisini katacaktı bu durumda. Son aylarda Turgut Özal'ın dilinden düşmeyen 'Japon modeli', egemen dünya görüşünün düşler dün-

'Japon modeli'nin ANAP yönetimi için çekiciliği iktisat siyasetinden kaynaklanıyor olamaz. Belli ki Japonya'nın 'ihracat başarısı'nın ardında yatan başka bir şey var 24 Ocak zihniyetine çekici gelen.

yasında şimdilik son durağı. Gelişmenin yönü dikkat çekici kuşkusuz: Batı'nın en ucundan Doğu'nun en uzağına 'otuz yılda devr-i âlem'!

Japon işi

Türkiye'nin ikinci bir Japonya olma özlemi, ilk bakışta, La Fontaien'in öyküsündeki kurbağanın öküze öykünmesine benziyor. Öyle ya, dünya kapitalizminin, **iktisadi bakımdan** ABD'yi bile geride bırakmaya yönelen bu devi, azgelişmiş bir kapitalizmin sorunlarıyla boğuşan Türkiye'nin ortak yönü ne olabilir?

Belki ilk elde akla gelebilecek olan, Japon kapitalizminin ihracat alanında özellikle ikinci savaştan sonra büyük bir atılım yapmış olması. Özal, üzerine titrediği 'ihracata dayalı kalkınma'nın en başarılı örneği gibi görüyor olabilir Japonya'yı. Ama 'Japon modeli' ile Özal'ın '24 Ocak modeli' arasında, her ikisinin de ihracatı temel almasının dışında, hemen hemen hiçbir ortaklık yok. Her şeyden önce, Japonya tüm tarihi boyunca, iç pazarını yabancı metalara karşı kıskançlıkla korumuş. Türkiye'nin, bırakalım 80'li yılları, 60'lı yıllarda bile neredeyse unuttuğu türden bir 'Japon malı kullanmalı' kampanyası daha yeni yeni geride bırakılmış. Günümüzde bile, ABD ve Avrupa ülkelerinin baskılarına rağmen Japonlar pek az ithal malı kullanıyor. Özal'ın iç pazarı yavaş yavaş da olsa yabancı tüketim mallarına açmaya başlaması, 'Japon modeli'nin bu yanını pek benimsemediğini gösteriyor. İkincisi, çok güçlü bir ağır sanayi, Japonya'nın ihracat seferberliğinin sıçrama tahtasını oluşturuyor. Herhalde kimse 24 Ocak modelinin ağır sanayinin gelişmesine yaslanmasını beklemiyor. Üçüncüsü, 'Japon modeli', on dokuzuncu yüzyıldaki devlet girişimciliği artık geri plana düşmüş olsa bile, hâlâ yoğun bir devlet müdahalesine dayanıyor. Özal'ın ise, hiç olmazsa retorik düzeyinde, devlet müdahalesine karşı alerjik bir yapıya sahip olduğu iyi biliniyor. Kısacası, 'Japon modeli'nin ANAP yönetimi için çekiciliği iktisat siyasetlerinden kaynaklanıyor olamaz. Belli ki Japonya'nın 'ihracat başarısı'nın ardında yatan başka bir şey var 24 Ocakçı zihniyete çekici gelen.

İslam yoluyla Japonlaşma

'Japon modeli'nde 24 Ocakçılara çekici gelen, Japon burjuvazisinin işçi sınıfı üzerinde kurduğu hâkimiyetin özgül niteliği. Bu hâkimiyet, örneğin Latin Amerika askeri diktatörlüklerinde veya Güney Kore'de olduğu gibi, esas olarak baskı yoluyla kurulmuyor. (Japon sermayedarları yer yer paralı grev kırıcı çeteleri kullanıyor olsalar bile.) Ne de, ABD'deki gibi, esas olarak sendikaların bürokratik ve işbirlikçi yapısından kaynaklanıyor temel olarak. (İki ana konfederasyondan biri, Domei, 60'lı yıllarda Amerikan tipi sendikacılığı Japonya'ya yerleştirmek için kurulmuş olsa bile.) Japon işçi sınıfının büyük ölçüde evcilleştirilmiş olmasının asıl temeli kültürel / ideolojik. Kapitalizm - öncesi toplumun aile yapısının, kadın/erkek ilişkilerinin,feodal bağlılık anlayışının, gelenek göreneklere mutlak saygının, şoven, militarist, baskıcı bir kapitalist kültürle birleşerek oluşturduğu bir egemen ideoloji, sıradan çalışan insanın, verilmiş toplum düzenini ezelden ebede uzanan bir düzen olarak görmesini sağlıyor. Burada, en gelişkin düzeye varmış bir kapitalist ekonominin, teknolojik / sınai yapının, üretim ilişkilerinin, kapitalizm - öncesi öğelerle yoğrulmuş bir ideoloji ile sentezini buluyoruz. Toplumsal ilişkilerin farklı alanlarındaki bu **eşitsiz** gelişme, Japon kapitalizminin ayırıcı özelliğini ve dünya hiyerarşisindeki hızlı yükselişinin anahtarını veriyor bize.

Türkiye'de kapitalizmin gelişme tarihi ise tam tersine bir eşitsiz gelişmeye sahne olmuş. Yüzyılın ilk çeyreğindeki toplumsal çalkantılar Türkiye'nin önce ideolojik / kültürel, hukuksal ve siyasal alanlarda hızla burjuvalaşmasına yol açmış. Kapitalizmin iktisadi alanı ele geçirmesi bu dönüşümlerin ayak izinde gerçekleşmiş. 60'lı ve 70'li yıllarda, çalışanların bilinçlenmesi ve güçlü mücadelelere girişmesi, bu bağlamda burjuvazinin karşı karşıya kaldığı temel darboğaz niteliğini kazanıyor. 80'li yılların yeni siyasal yapısı, sermayenin bu sorununu bir süre için ortadan kaldırıyor ama bugün 'iş ilişkileri'nde yaşanan durgunluğun **kalıcı** bir nitelik kazanması için başka yöntemler de gerekli.

'Japon modeli' ile Özal'ın '24 Ocak modeli' arasında, her ikisinin de ihracatı temel almasının dışında, hemen hemen hiçbir ortaklık yok. Her şeyden önce, Japonya tüm tarihi boyunca, iç pazarını yabancı metalara karşı kıskançlıkla korumuş.

İşte Özal ve ANAP'ın burjuvazinin bu sorununa önerdiği çözüm, bu noktada 'Japon modeli' ile çakışıyor. 'Milli kültürümüz'ün canlandırılması, 'örf ve âdetlerimize bağlılık', 'Türk aile yapısının korunması' söyleminin ardında yatan amaç, bütün bir toplumun suskunluğu içselleştirmesi, çalışanların kendi zincirlerini kendi kafalarının içinde örmeleri. İdeoloji / kültür alanına bu yaklaşımın temel taşı da, kuşkusuz, dinin toplumsal yaşamda yeniden egemen konuma gelmesinin sağlanması. Kısacası, kapitalizm - öncesi toplumdan kalma inanışlar, gelenekler, önyargılar ve ilişkiler, 'Japon modeli'nde olduğu gibi, Türkiye'de de hızlı bir sermaye birikiminin temeli haline getirilmek isteniyor. Televizyon bunun için dinsel yayınlarla dolduruluyor, 'uygarlık evrenseldir, kültür ulusaldır' teması bunun için yeniden dolaşıma sokuluyor, cimnastik gösterilerinde genç kızlar bunun için devlet eliyle yeniden örtülüyor, bunun için okul programlarından Darwin'in kovulması için hazırlıklar yapılıyor.

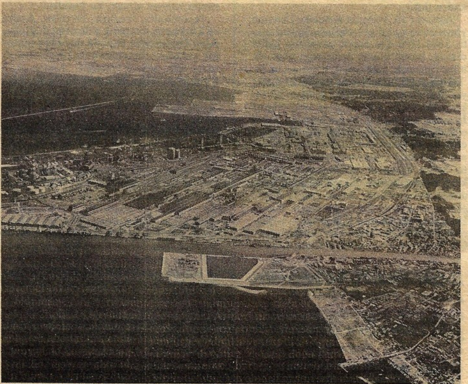

Japon kapitalizmi ihracat alanında özellikle ikinci savaştan sonra büyük bir atılım yaptı. Bu çok güçlü ağır sanayi Japonya'nın ihracat seferberliğinin sıçrama tahtasını oluşturuyor.

Bütün bunların 'Japon modeli' ile ortaklığını şu örnek çarpıcı biçimde ortaya koyuyor. Japon Eğitim Bakanlığı, 60'lı yıllarda, orta dereceli okullarda okutulan kitaplardaki 'zararlı düşünceleri' ayıklamak için bir seferberliğe girişmiş, 30'lu yılların Japon militarizm ve emperyalizminin aklanmasına, şoven bir ulusçuluğun savunulmasına, kadınların toplumda ikincil bir konumda tutulmasına yönelik talimatlar dizisinin içinden iki örnekle yetinelim: " 'Egemenlik halkındır' ibaresi yanlış anlamalara yol açabilir. Değiştirilsin." "İmparator'un tanrısal kökenden gelmeyip, basit bir insan olduğu yolundaki açıklamasından söz etmekten kaçınılsın."

Elbette kaçınılmalı! İmparator 'basit bir insan' ise, atalarının maymun olmadığı nasıl kanıtlanacak?

Harakiri

Türkiye'de İslam'ın etkisinin ve gücünün yeniden yükselişinin gerek Ortadoğu geneline kaynaklanan, gerekse ülkeye özgü birçok nedeni var kuşkusuz. Hiçbir ideoloji yalnızca aracılığıyla topluma yayılamaz, yaygın temeller bulamaz. Burada söylenen şu: Egemen sınıflar ve onların siyasal temsilcilerinin bir bölümü, dinsel ideolojinin bu yükselişini denetim altına alarak kendi amaçlarına hizmet edecek yönde biçimlendiriyor. Bugün solda, ülkedeki dinsel yükselişi umut vaat eden bir gelişme gibi görenler varsa, burada yapılan tahlil bunlara ikna edici görünmüyorsa, o zaman 'Japon modeli'nden neyi anladığını Turgut Özal'ın kendi ağzından dinlemelerini öneririm. Japonya ziyaretinin arefesinde, 'Kalkınmada Japon Modeli ve Türkiye' konulu bir seminerde konuşan Özal aynen şunları söylüyor: "Her iki ülkenin de Asyalı olmasından dolayı benzerlikler vardır. Türkiye de bu yoldadır. Biraz farklı yollardan gidiyoruz, ama bizim de tatbik etmek istediğimiz politika aile yapısını güçlendirmek, örf ve âdetlere bağlı insanlar yetiştirmektir."

Japon kalkınma hareketini Türk çağdaşlaşmasından farklı kılan bir önemli yönü vardır: Bir yandan demokrasi ilkeleriyle toplumsal adalet ölçülerinin henüz pek başlangıçlarında olduğu bir döneme rastlaması, bir yandan da sömürgecilik yaparak ekonomik gelişmesini sürdürmesi.

Dinin, örf ve âdetlerin, 'milli kültür'ün, geleneksel aile yapısının, egemen güçlerce neden ateşli biçimde savunulduğunun bu kadar açık bir itirafı olabilir mi? Tam 'yılı sermaye birikiminin simgesi olan 'Japon modeli'nden söz ederken söylenen bu sözler, görmek isteyene, gerçeği açıkça anlatıyor olmalı.

Özal'ın bu sözleri söylediği seminerde bir Japon konuşmacı, Türk konuşmacıların sürekli olarak 'harakiri'den söz etmesine içerleyerek, harakirinin 'Japon modeli' ile hiçbir ilişkisinin olmadığını söylemiş. Konuşmacı kendi ülkesi konusunda haklıdır herhalde. Ama Türkiye için durum değişik. Burada galiba 'Japon modeli' harakiri ile bütünleşecek. Bilindiği gibi, harakiri Japon geleneğinde 'kahramanca' gerçekleştirilen bir intihar türü. Korkarım, Japon kültürünün bu öğesini Türkiye'ye ithal edecek olan da, solun son dönemde dine umut bağlayan kanadı olacak.

JAPONYA

Japonları ne kadar tanıyoruz? Duyduklarımız, düşündüklerimiz, bize gelenlerden aldığımız izlenim ne kadar doğru? Ülkesindeki Japon, gezen Japon'la aynı mı? Japonları biraz daha iyi tanısak biraz daha memnun ayrılabilirler mi ülkemizden? Yıllardır yurdumuzda gelen Japon turistlere rehberlik yapan arkadaşımız Fatih Cimok, Japonya'nın Tokyo, Kyoto, Osaka ve öteki önemli kentlerini turist olarak dolaştı ve izlenimlerini yazdı.

FATİH CİMOK

Artık kendinizi Japonya'da hissetmek için Japonya'ya kadar gitmeniz gerekmiyor. Sık olmasa bile, THY'nin bir İstanbul-İzmir uçuşunda F-28'in bütün koltuklarının Japon turistlerle dolu olduğunu görebiliyoruz. Hosteslerimizin bir Japonca anons yapmaları eksik! Kışın, turistik otellerimizin %90 kapasiteyle çalıştıklarını söyleyerek müşteri diye kıvrandıkları aylarda aynı otelde kalan beş altı Japon turist grubuna rastlayabiliyoruz. Bir gece kulübünün bütün masaları Japon turistlerle dolu olabiliyor. (Bir de tam şovun ortasında kalkıp gitmeseler!) Bu akından Kumkapı ve Boğaz'daki balık lokantaları, Marmara kıyısındaki et lokantaları, Kapalıçarşı ve Nuruosmaniye'deki halı, deri, kuyumcu ve hediyelik eşya mağazaları da kendi paylarına düşeni alıyorlar. Nakit dolar kullandıkları için dükkânların en sevdikleri turistler bunlar.

Kendinizi biraz daha Japonya'da hissetmeniz için kuşkusuz kalkıp Japonya'ya gitmeniz gerek. Ancak bu duyguya Japonya'ya gitmek için bindiğiniz uçakta da kapılabilirsiniz. Roma, Londra, Frankfurt ya da Amsterdam Havalimanı olsun, Tokyo'ya giden bir uçağın kalkış saati yaklaştığı zaman ortalık birden karışacak ve kendinizi birden çoğu gümrüksüz satış mağazalarından fırlayan yüzlerce Japon turist arasında bulacaksınız. Geçen yıl 5.000.000'a yakın Japon yurt dışına çıkmış. Hong Kong'daki her üç turistten biri Japon'muş.

Japonya'da İngilizce dahil bildiğiniz hiçbir yabancı dil işinize yaramaz. Şu ya da bu şekilde yabancı dil öğrenmeyi başarmış Japonlar, sanayi firmaları tarafından kapışılmış. Yolda yürürken "kapılmamış" bir Japona rastlamanız, bir Japonun İstanbul'da gezerken "en iyi çiğ balığı nerede bulabileceğini" sormak istediği Japonca bilen bir Türke rastlaması kadar zor.

Japon turistlerin bavul büyüklüğündeki el çantalarının içinde Avrupa'dan ülkesine dönen bir turistin satın alabileceği her şeyi bulabilirsiniz: Zürih'ten alınmış yirmi otuz kutu çikolata, Yeşilköy'den alınmış bir o kadar Türk lokumu (eğer Japon'a bunun bir süre bayatlamayacağı anlatılabilmişse!), Roma'dan son anda elde kalan liretlerden kurtulmak için alınmış bir Japon'un belini iki kere dolayabilen kemerler ve Japon banknotları için küçük kalan deri cüzdanlar, Moskova'dan kutu kutu havyar, Mikenos'dan Atina'ya taşınmış, üzerinde Jason'ı Argo'nun seren direğine dayanmış gösteren bez omuz çantaları... Japonlar, bu anormal alışveriş düşkünlükleri için bir de İngilizce sözcük üretmişler: **Shopping-mania.**

Osaka'da bir otelin barında tanıştığım, hayatının üçte birini Japonya'da geçirdiğini söyleyen bir Fransız, Japonya için İngilizce, **'The country of precision, regulations and systems'** dedi. **Kesinlik, kural ve sistemler ülkesi.**

Eğer Japonya'da bizim yaptığımız gibi uzun bir süre kalacaksanız, bu kesinlik ve sistem kavramına, kurallara alışmanız gerek. Yakanızı bir türlü kurtaramayacaksınız. Hesabınız 5.001 yense sakın **'Bozuk yok, canım 1 yen (2 TL.) n'olocak!'** diye düşünüp 5.000 yen vermeyin. 6.000 yen verin; size 999 yen geri vereceklerdir. Eğer hesabınız 4.999 yense; 5.000 yen verip uzaklaşmayın kasadan. Paranızın üstü olan 1 yeni unuttuğunuz sanılacak ve bir sürü görevli sizi yakalamak için seferber olacaktır.

Otele giriş yaptıktan sonra, odanızı gösteren çocuk her şeyi öyle bir ayrıntıyla anlatacaktır ki, -anlayıp anlamamak sizin sorununuz- anlamasanız bile kendinizi daha önce o odada kalmış hissedeceksiniz.

Osaka-Jo ya da Osaka Kalesi'nin önü hava güzel olduğu zaman bir gençlik parkına dönüşüyor. Mini etekli, midi etekli, maksi etekli altı kimono üstü Avrupa, üstü kimono altı Avrupa giysili kızlar, el çırpıyorlar, şarkı söyleyip dansediyorlar.

Kesinlik kavramı en açık biçimde Japonya'daki bozuk paralarda somutlaşıyor. 1 yenden 500 yene kadar sekiz on çeşit bozuk para var ortalıkta. Hem de istemediğiniz kadar.

Japonya'da cüzdan kullanmayan bir tek Japon ya da yabancı turist görmedik. Japon parasına orda kaldığımız süre içinde verdiğimiz zarardan utanç duyuyoruz.

Eğer turist rehberiyseniz ve Yeşilköy'de karşılıdığınız Japon turistleri bir an olsun şaşkına çevirmek istiyorsanız, onların bu **'kesinlik'** alışkanlığını tersine çevirin. Örneğin, **"kişi başına 50 dolar bozdurun"** demek yerine, **"yeteeek kadar"** ya da **"az bir şey bozdurun"** deyin. Çoğu kendi başına bu **"az bir şey"**in içinden çıkamayacaktır. Ülkemize sık gelen Japon tur liderlerinin bize alıştığını ileri sürenler olabilir. Siz eğer rehberseniz, buna güvenmeyin. Eğer **tuvalette kaç para bırakılması gerektiğini** söylemeyi unutmuşsanız gece saat ikide ev telefonunuz çalabilir ve Japon tur lideri, çok nazik bir dille, **"sizi üzülerek uyandırmak zorunda kaldığım, çünkü müşterilerden birinin onu üzülerek uyandırmak zorunda kaldığını"** defalarca en nazik bir Japonca'yla özür dileyerek anlatacak ve sonunda size tuvalet ücretlerinin ne kadar olduğunu soracaktır. **"Bu işin kesin bir ücreti olmadığını, yerine göre değişebileceğini, bozuk paranız yoksa bahşiş bırakmayabileceğinizi vb."** anlatmaya çalışmayın. Zamanınızı boşuna harcamış olursunuz. O zaman, **"Peki öyleyse, o tabak niye duruyor? Adam niye bekliyor? Girerken mi, çıkarken mi vermek gerek? Yabancı para geçer mi?"** gibi yeni sorulara cevap bulmak zorunda kalırsınız.

Kendileriyle alay etmeyi nasılsa başarabilen Japonlar bu kesinlik ve sistem düşkünlüklerinin sık sık çuvalladığını kabul ediyorlar. Örneğin Tokyo'da aynı anda 150 dolardan fazla döviz bozduramadığınız oteller var. Aynı kişiye bu miktardan fazla bozarlarsa, ötekı turistlere Japon Yeni kalmayabilirmiş. Yani 600 dolar bozdurmak için her 150 doları bozdurduktan sonra -bizim yaptığımız gibi- otelin içinde bir tur atmak, bir kahve içmek ve kasaya yeniden gelmek zorundasınız. Otelden ayrılmakta olduğunuzu, hesabınızın yen karşılığının 150 doları geçtiğini, taksi çağırdığınızı, uçağa yetişmeniz gerektiğini tane tane kibi de size bakarken yakalayabileceğiniz ve dolayısıyla utandırabileceğiniz için daha ayıp.

Burada yaşayan yabancıların Japon sistemini ne kadar benimsediklerini görünce kıskanıyor insan. Bir tanesi şöyle diyor: **"Plastik çöp maddelerinin otuz bir gün çeken ayları, aynı ikinci ve dördüncü sıralı günleri, eğer güneş varsa ve rüzgâr bütün esiyorsa toplanacağını öğrendim. Kâğıt, şişe ve konserve kutuları da plastik çöp maddelerinin toplanmadığı günlerdeydi sanırım. Ya da tersiydi. Deri ve..."**

Japonca bilmeden tek başına bu ülkeye gitmenin her babayiğidin harcı olmadığını, gittikten sonra anlıyor insan. Eğer Hazreti Eyüp sabrına sahip değilseniz, kısa bir süre sonra, **"Yetti be! Gezeceğim yeri bulmak için gezmekten çok para ve güç sarf ettim. Gezecek halim bile kalmadı. Paramla, ancak bu kadar rezil olurum!"** diyerek ilk uçağa atlarsınız ve paranızla rezil olmayacağınız bir ülkeye giderseniz, yalnız sizin paranızla rezil olup olmadığınızın da Japonların umurunda olmadığını iyice bilin. Zaman zaman tren istasyonlarında valizlerinin üstüne oturmuş etrafınıza şaşkın şaşkın bakan ve gözü sizinki gibi anormal olan insanlara rastlıyorsunuz. Bunlar paralarıyla rezil olmakta inat edenler ve değişikliğin insan hayatına renk kattığına bir zamanlar inanmış olan Amerikalı ve Av-

Aslında Japon dili ne sanıldığı kadar zor, ne sanıldığı kadar kolay bir dil. Japonların hashi diye adlandırdıkları çatal kaşık yerine kullandıkları çubukları kullanmayı öğrenmek gibi bir şey. Tam öğrendiğiniz sanıyorsunuz, çuvallıyorsunuz.

rupalı turistler. Oysa insan gözsünü gere gere bir Japon lokantasından içeri girmeli (vitrinlerde hep plastik yemekler olduğu için bir lokantayı ayırt etmek çok kolay) ve parmağını menüde kendine en sıcak gelen karakterlerin üzerine basabilmelidir. Ancak bu sıcak karakterlerin anlamı yeryüzünün 2500 yılında bol miktarda yetiştirebileceği soğuk bir sebzesel nesne olursa şansına küsün.

Bazı Amerikalılar, **'Biz dil sorununu çözdük'** diyorlar. **"Roppongi'de yabancıların kaldığı bir apartmanda oturuyoruz. Boş zamanımızı Amerikan Kulübü'nde geçiriyoruz. Alışverişimizi yabancıların gittiği süpermarketten yapıyoruz... Böyle bir yaşantı Japonca konuşan insanlarla karşılaşmama zaten fırsat vermiyor. Japonlarla kaynaşmak istediğimiz zaman da futbol ya da beyzbol maçına gidiyoruz."**

Eğer Japonya'ya gitmeyi önceden planlamışsanız, konsolosluğa falan başvurun, **21 saatte, üç günde, üç haftada** Japonca öğreten kitaplar var. Bütün sorun Japonya'ya gittiğiniz zaman öğrendiğiniz **kore** ve **hon desu** (bu bir kitaptır) ya da **Tenki wa kirei desu** (hava güzel) cümlelerini alışveriş yaparken ya da taksi sürücüsüyle konuşurken nasıl kullanacağınıza kalmıştır.

Bu arada Japoncayı iyice öğrendikten sonra bile kendinize bir çalar saat alın ve uyanmak için bunu kullanın. Yoksa santraldaki kıza **"beni saat 05.00'te okashite** (uyandırın) **lütfen!"** yerine **"okoshite** iğ-fal edin **lütfen!"** diyebilirsiniz.

Japonya'da güvenmeniz gereken en son sözcük en sık duyacağınız **"hai"** olmalıdır. Japonca öğreten kitapların anlamını **"evet"** olarak verdikleri bu sözcük, aslında **"Evet! Sizi duydum!"** anlamında kullanılıyor. Alışveriş merkezlerinin danışma-

larında çalışan kızların göğüslerindeki **"I speak English"** yani **"İngilizce konuşuyorum** etiketlerine bakarsanız bunun böyle olduğunu hemen anlarsınız. Hiçbirinde **I understand English** (İngilizce anlıyorum) yazmıyor.

Bütün bunlara karşın vatandaşlarımızın son yıllarda bu dile gösterdikleri ilgi, bin insanın (yani bir Japon'un) göğsünü kabartmalı. **"Shogun"** dizisiyle başlayan bu ilgi hızından hiçbir şey kaybetmeden sürüyor. Ancak Japon turistler Türklerin dillerine olan bu özel ilgi ve sevgisini bilmedikleri için Topkapı'yı ya da Kapalıçarşı'yı gezerken, neden bir sürü insanın kendilerine, **"Hai", "Anjinsan", "Toranaga", "Yakarimasu ka"** diye bağırdığını anlamıyorlar.

Aslında Japon dili ne sanıldığı kadar zor, ne sanıldığı kadar kolay bir dil. Japonların **"hashi"** diye adlandırdıkları çatal kaşık yerine kullandıkları çubukları kullanmayı öğrenmek gibi bir şey. Tam öğrendiğinizi sanıyorsunuz. Çuvallıyorsunuz. Kocaman bir yiyecek parçasını kucağınızda buluyorsunuz. Japonca'nın Türkçeye akraba bir dil olduğunu herkes biliyor artık.

Günümüzde Japonlar dört alfabe çeşidi kullanıyorlar. Bunların en zoru ve eskisi, Çin'den alınan ve şekile dayanan resim yazısı: **Kanji.** Japonlar bile bunu kullanırken sık sık sözlük kullanmak zorunda kalıyorlar. **Hiragana** ve **Katakana** alfabeleri Kanji'den kaynaklanan, ancak şekillerin anlam değil belirli ses gruplarını ifade ettikleri alfabeler. Her birinin 46 işareti var. (Bir Japonla bir Çinli konuşarak anlaşamaz, ama birbirlerine şekil çizerek anlaşabilirler.) **Romaji** ise bildiğimiz Latin alfabesi. Bir tek cadde adlarının bu alfabeyle yazıldığını bilirsek Japonya'da bilmenin pek işimize yaramayacağını anlayabiliriz.

Sekiz on yıl öncesine kadar her gözü çeken Çinli samırdık. Her Çinliyi de karate ustası. On onbeş yıl önce, yirmi kadar Japon turistle birlikte Gaziantep'e düşmüştü yolumuz. Neredeyse polis kordonuyla gezebilmiştik kenti. Kim çıkarmışsa bir "Çinli karateciler gelmiş" söylentisi sarmıştı kenti. Biri çıkıp da, "Yarın şu sinemada gösterileri var!" dese, yüzlerce bilet satılabilirdi. Zavallı turistler, onları gören her çocuğun neden "hay may" diyerek yerinde zıpladığını ve ellerini başının üzerinde çevirerek biri önde ileri uzattığını anlamamışlardı. Biz de o zaman dillerine vakıf olmadığımız için milletimizin bu karate sevgisini anlatamamıştık onlara. Artık halkımız her gözü çekiği Çinli sanmıyor; Japon sanıyor.

Japonya'da İngilizce dahil, bildiğiniz hiçbir yabancı dil işinize yaramaz. Şu ya da bu şekilde İngilizce öğrenmeyi -başka bir deyişle İngilizce konuşmayı öğrenmeyi- başarmış Japonlar, sanayi firmaları tarafından kapışılmış. Yolda yürürken bir adresi sorabileceğiniz "kapışılmamış" bir Japon'a rastlamanız, bir Japon'un İstanbul'da gezerken **"en iyi çiğ balığı nerede bulabileceğini"** sormak istediği Japonca bilen bir Türk'e rastlaması kadar zor. İstasyonda tren beklerken modern giyimli hoş bir Japon kız size yaklaşarak, **"Yabancı musunuz? Sizinle biraz İngilizce pratik yapabilir miyim?"** dese bile siz buna aldanıp kimonolu bir Japon bayanına yaklaşarak **"Japon musunuz? Sizinle biraz Japonca pratik yapabilir miyim?"** falan demeyin. Kadıncağız korkusundan trenin altına falan atabilir kendini.

Japonların **"l"**yi **"r"** telaffuz etmeleri, yabancı sözcüklerin sonuna çoğu zaman bir **"u"** sesi eklemeleri, **"b"** ve **"v"**yi, **"th"** ve **"s"**yi karıştırmaları sonucu zamanla ilginç bir Japon İngilizcesi çıkmış ortaya. Örneğin, İstanbul'da bir Japon turiste, bakkalı göstererek, **"bakkal!"** deyin, size **"bakkaru!"** diyecektir. Biz, bizden sonra Japonya'ya gidecek olan dostlarımız için öğrendiğimiz Japon İngilizcesi sözcükleri toparladık:

Gorufurando: Girlfriend (kız arkadaş)
Dorubakku: Dollars back (Üstünü dolar verebilir misiniz?)
Sukoturando: Scotland (İskoçya)
Usku: Whiski (viski)
Ondorokusū: On the rocks (buzlu)
Karafuru: Colorful (renkli)
Depato: Department Store (süpermarket)
Arumondo: Almond (badem)
Kurisumasu purazento: Christmas present (yılbaşı armağanı)

Bu arada bir Japon size **"Sank yu"** derse, bilin ki teşekkür ediyor. Bu İngilizce **"thank you!"** yerine geçmektedir.

Eğer Japonca konuşmayı becerebilmişseniz bile, sakın bir taksiye binince birden konuşmayın. Önce sürücüyü Japonca bildiğinize alıştırın. **"Sumimasen.. Onegai Shimasu... Anone..." (Afedersiniz... lütfen.. şey.)** Yoksa sürücü sizden her an İngilizce duymayı beklediği ve savunma sistemini harekete geçirdiği için Japonca konuşsanız bile **"no English"** diye bir cevap verecektir. Japonlar henüz yabancıların, hele sakallı yabancıların Japonca konuşmalarına alışık değiller. Japonca konuşmasanız bile, Nara Parkı'nı gezerken anormal gözleriniz ve sakalınızla oradaki geyiklerden çok ilgi toplayacağınızdan emin olabilirsiniz.

Yalnız bu sakal, zaman zaman sorun olabilir. Japon kızları, genel olarak, **"gözü çekik olmayan ve sakalı bıygı olan her erkeği"** yakışıklı saydıkları halde, sakallı erkeklerle öpüşmekten hoşlanmayabilirler. Japon kızlarını yakından tanıyan arkadaşlar, bazı Japon kızlarının sakallarına tüylü bir hayvana dokunur gibi dokunduklarını, sonra hemen ellerini çektiklerini söylüyorlar.

Japonya'da bir taksilerde, bir de artık yabancı işadamlarının çok yoğun olduğu otellerde bahşiş kabul ediliyor. Bahşiş vermeye kalktığınız kişinin avuçları sıkılı geriye kaçtığını görürseniz, hiç şaşırmayın. Sık sık başınıza gelecektir.

Japonya'yı bizden önce keşfeden dostlarımız, **"Aman Japonya'ya mı gidiyorsun? Sakın "sinkansene" binmemezlik etme!"** demişlerdi. Biz de kaçırmadık.

Bu Japonların "şinkansen", bizim de İngilizce adından esinlenerek **"mermi tren"** dediğimiz olay gerçekten hızlı. İstanbul'dan İzmir'e üç saatte falan gidiyor. Hızlı olduğu kadar da pahalı gidiyor. 20.000 TL'sına falan mal oluyor, bu kısa ve hızlı yolculuk. Yolculuğun güzel yanı, bir kente girerken, kapıların hangi taraftan açılacağını ve kaç saniye açık kalacağını anons bile ediyorlar. Siz gene de Japoncanıza güvenip, kapılar açılınca dergi, kabak çekirdeği falan almak için trenden inmeyin. Satıcı kız, size derginizin kaç yen olduğunu anlatana kadar treniniz o kentin on onbeş kilometre dışında olabilir. Zaten inip de ne yapacaksınız. Mermi tren de Japonya'nın her köşesi gibi bir alışveriş merkezi. Yemek vagonunun nerede, barın nerede olduğunu bildiren anonsları anlamasanız da olur. Satıcı kızların bir süre sonra emrinizde olacağını bildiren anonslar bitmeden, kızlar birer mermi hızıyla yanı başımızda bitiyor. Birörnek giymiş, mekanik sesli, mekanik gülümsemeli bir sürü oyuncak bebek. Japonların işlerini bu kadar ciddiye almaları, deli edebilir insanı.

Her gençlik grubu müzik setini, teybini ya da hoparlörlerini yanında taşıyor ve bulduğu her boş alanı diskoteğe çeviriyor. Müzik düzenini kurduktan sonra günlük giysilerini çıkarıp renkli 'asi genç' giysilerine bürünüyorlar.

Japonların genel olarak Türkiye'de yedikleri yemeklerden memnun oldukları söylenebilir. Bunun nedenlerinden biri, Türkiye'ye gelen Japonların çoğunun aynı gezi sırasında Yunanistan ve Mısır'a gitmeleri ve bu iki ülkede turistlere verilen yemeklerin bizimkilerden daha kötü olması.

Hokkaido'nun beyaz çikolatası, Hiroshima'nın istiridyesi, Nagoya'nın söğütlü bilmemnesi... hepsi emrinizde. Bunları ayağınıza kadar getiren satıcı kız daha uzaklaşmadan **"obento"** (hazır yemek) satan kız beliriyor kapıda. Arkadan **soğuk çay, sıcak çay, ılık çay, mizuvari** (sulu viski), **usku ondorokusu** (buzlu viski)... Üç saatlik yolculukta altı yedi satıcı kız ortalama yirmişer kez geçiyor yanıbaşınızdan. Yorgun bir işadamıysanız, uykunuzu iki satıcının geçişi arasında kalan 1,5 dakikaya falan sığdırmanız gerek. Japonların normal vatandaş olsun, işadamı olsun, uyumak için öteki insanlar gibi sessizlik, yatak vb. özel şeylere ihtiyaçları yok. Ayakta, yerde, oturarak, tiyatroda uçakta, yemek yerken, her durumda uyumasını bilen bir millet. Hayranlık duymamak elde değil. Her durumda uyuyabilen ve her durumda **"obento"** (hazır yemek) yiyebilen bir millet. Bu **obento** kavramı üzerine burs verseler incelemeniz birkaç yıl sürebilir. Örneğin, Tokyo istasyonunda satılan obentonun ve bize göre en önemli özelliği içinde bir dilim ekmek bulunması. Gazetelerde, dergilerde, radyoda, televizyonda sanki obento reklamından başka bir şey yok.

Sabah ve akşam, "rush-hour" denilen saatlerde yapacağınız bir tren yolculuğu,

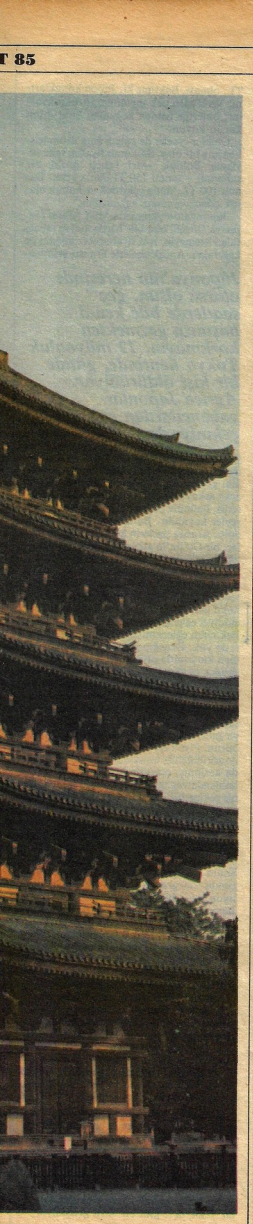

Japonlara olan sevginizi kat kat arttırabilir. Çünkü bu insanlar bunu her gün yaşıyorlar ve çık demeden işlerine gidip, işlerinden geliyorlar. Tren hareket ediyor. Ayaktasınız. Bedeninize kaç insan bedeninin ve bu insanların nerelerinin dokunduğunu anlamanız olanaksız. Şanslı olan yolcular, ellerini başlarının üstüne kadar çıkarabilmişler. Her elde birer fotoroman ya da kocaman adamlara hiç yakışmayan komik magazinler. Birazdan burunlarını kullanmaya başlayacaklar sayfaları çevirmek için. Oturanlar da birazdan obentolarını açmaya başlarlar. Artık tanıdığınız bu kokunun ter kokularına karışarak yavaş yavaş burnunuza ulaşmasını bekliyorsunuz. Kendinizi bir an önce dışarı atmak istiyorsunuz. Ama bu öyle kolay değil. İnceğiniz istasyonun kaçıncı durak olduğunu önceden ezberlediniz ve durakları saydınız mı? Yoksa siz de bizim gibi her defasında son durakta mı iniyorsunuz? Sonra kapıların hangi taraftan açılacağını biliyor musunuz? Trene biner binmez yerinizi buna göre alabildiniz mi? Eğer oturacak yer kapabilmişseniz -birtakım Japon arkadaşlarımız inatla bunu yılda dört kere başarabildiklerini söylediler- obentonuzu açma ve içi pirinç dolu mürekkep balığı yavrularını yeme ve yiyemediğiniz, içi pirinç dolu mürekkep balıklarını sarıp sarmalayarak eve götürme şansınız var.

Trende ayakta asılı olmak da oturmak gibi bir şey aslında. Ayaklarınızı kesin yerden. Düşmüyorsunuz. Yerçekimi yok sanki. En kalabalık saatler sabah 08.00 ve 09.00 arası ve akşam 17.00 ve 18.00 suları. Bu saatlerde Shinjuku istasyonunda yolcuları trene sardalya gibi sıkıştıran görevliler saat başına 2000.00 TL alıyorlar. Yankesici mankesici korkunuz olmasın. Değil başkasının elini cebinize sokması, kendi elinizi bile cebinize sokamıyorsunuz. Burnunuz falan akıyorsa aldırmayın. Japonlar da aldırmıyor böyle şeylere. Yalnız treni beklerken kalabalığı görüp bizim yaptığımız gibi bir sonrakini beklemeye kalkmayın. O daha korkunç olabiliyor.

Trenden nasıl indiğini hatırlamıyor insan. İner inmez yediği oksijen şokundan olmalı. Çantanız kopmuş, gazeteniz yırtılmış, yemek kutunuz patlayarak içi pirinç dolu mürekkep balığı yavrularınız ortalığı kaplamışsa bile, bunları sonradan algılıyorsunuz. Bu arada tren zaten gitmiş oluyor.

Japon insanının kendini yönetene karşı tutumunu, hep körükörüne bir bağlılık betimlemiştir. Kendisi kuldur. Kulun görevi baş eğmek ve buyrulanı yapmaktır. Yöneticinin görevi Tanrısaldır. Yöneticiye, onun koyduğu yasalara baş kaldırmak, bu yasalara uyan toplumdan ayrılmak, bu yasaların saptadığı sınırlar dışında düşünmek Tanrısal bir suçtur. Bağışlanmaz.

Günümüz Japonya'sında Japon karakterinin kaynaklandığı bu temel özellikle Japonya'nın dış dünyaya açılmasının sonucu karşılaştığı yeni bir değerler toplamının çarpışmasından doğan bir kargaşa yatmaktadır. Bir yanda Japonya'yı bugünkü duruma getiren sürü halinde çalışma, özveri, bağlılık; öte yanda bunun sonucu ortaya çıkan zenginliğin kaynak olduğu birey olarak değer olma kavramı.

Japon kızları kadar, kendi erkeklerinden yakınan insan yok. Kendilerinin güzelleştiğini; erkeklerin bu güzelleşmeye, bırakın fiziksel bakımdan, ruh ve karakter bakımından bile ayak uyduramadığını söylüyorlar. Çok çalışıyorlarmış. Gülmüyorlarmış. Onlara zaman ayırmıyorlarmış. Erkek erkeğe daha iyi vakit geçiriyorlarmış. Masa adapları, yani Japoncasıyla **teyburumanaru'ları** (tabble-manner) yokmuş. Bu yakınmalar bir yana, Japon kızlarının, bunlarından, gözlerinden ve göğüslerinden de sorunları var. Tokyo'nun belirli bir bölgesindeki doktorların işi göz düzeltmek ve göğüs büyütmek. Küçük göğüsten çok az kadının memnun olduğu kabul edilebilir, ama bu ırksal bir özellik olursa! Daha olgun davranış bekliyor insan. Japonlar daha göğüsleri olmayan kızlar için bize benzer bir terim kullanıyorlar: **Sentaku-ita** yani "çamaşır tahtası".

İstanbul'da Japonlara rehberlik yaparken de gözlemliyebiliyorsunuz bu sürü psikolojisini. **"Gece turuna katılmak isteyenler, ellerini kaldırsın, lütfen!"** deyin. Birkaç el kalkacaktır. **"Gelmeyenler, lütfen!"** Gene birkaç el. Tek çıkar yolunuz elinizde liste, tek teker sormaktır.

Japon turistlerinde en yaygın olan şey bu sürü halinde hareket etmektir. Herkes gece turuna katılıyorsa, o da katılır. Herkes bira içiyorsa, o da bira içer. Herkes dolar bozduruyorsa, o da dolar bozdurur. Herkes, bir halı alıyorsa Türkiye'den, o da bir halı alır. Kapalıçarşı'daki satıcılar, bunu öyle iyi kavramışlar ki, bütün sorunlarının sadece bir halı, yüzük ya da deri ceket satmak olduğunu çok iyi bilirler. Bir kişi aldığı an, arkası çorap sökügü gibi gelecektir.

Japonya'nın bugünkü duruma gelmesindeki en büyük pay, Japonların **sararimen** diye telaffuz ettikleri ücretliler sınıfı. Bu **salary-man** de zaten Japonların icat ettikleri İngilizce bir kelime. Üniversiteyi bitiren gençlerin % 70'i **sararimen** oluyor. Her sabah ve her akşam ortalama 1 saat tren

Japon kızları kadar, kendi erkeklerinden yakınan insan yok. Kendilerinin güzelleştiğini, erkeklerin bu güzelleşmeye bırakın fiziksel bakımdan, ruh ve karakter bakımından bile ayak uyduramadığını söylüyorlar.

yolculuğu yapıyorlar, işlerine gitmek için. Bir sararimenin ayhk ortalama ücreti bizim paramızla 1 milyon liraya falan geliyor.

Türkiye'ye gelen Japon turistlere meslektenleri sorduğumuzda, çoğu **"sararimen!"** diyecektir ve siz tabii bunu bir meslek grubu sanacaksınız. Artık bu sınıfın üyeleri, ülkemizde çeşitli Japon firmalarının temsilcisi olarak da tek başlarına görülebiliyorlar. Aralarında Türkçe öğrenenler, Türkiye'de yaşamaya başlayanlar bile var. Yalnız "ö" sesinde biraz zorlanıyorlar. Örneğin, **"yazık! Öldü!"** yerine, "ya-zık oldu!" diyebiliyorlar.

Tipik bir sararimenin özellikleri:
1—Sağdan ayrılan kısa kesilmiş saç.
2—Kolalı beyaz gömlek.
3—Koyu renk takım elbise ile koyu renk kravat.
4—Sağ elde finans ve spor haberlerini içeren gazete.
5—Sol elde taşınan ataşe çantası.

Bu çantanın içindekiler de sararimene uygundur:
1—**"Meishi"** ya da kartvizit. Bir Japonun sizinle tanışır tanışmaz uzatacağı ve sizden isteyeceği şey.
2—Özel kutusunda taşınan şahsi mühür (bizdeki imza yerine kullanılıyor).
3—Elektronik hesap makinesi ve en az iki adet tükenmez kalem.
4—Kredi kartı ya da kartları.
5—Boş zamanında İngilizcesini ilerletmek için kaset teyp.
6—Ufak notlar tutmaya yarayan bir defter-cik (Japonlarla yapılan iş toplantılarında ciddi bir işadamı olduğunuz izlenimini vermek istiyorsanız, arasıra bir şeyler karalamak zorundasınız defterinize.)
7—Dergiler. (Bu bölüme borsa dergileri, playboy, Japon Focus'u girebilir.)

Biz Japonları ne kadar az tanıyorsak, onlar da bizi o kadar az tanıyorlar. Bir keresinde ocakbaşındaki aşçıyla dost olduk. Sohbete öteki müşteriler ve bir de yüz küsur kiloluk **"sumo"** güreşçisi katıldı. Konu geldi, bu Japonca konuşan sakallı gaijinin -yani benim- dünyanın neresinden geldiğine. Baktım bu işin içinden çıkamıyorlar, adamları utandırmamak için tiyo veyein dedim: **"Bakın, benim geldiğim ülke, dünyada iki kıta üzerine kurulu çok az ülkeden biri!"** Bana mısın demediler. **"Bakın! Yüzyılımızın başına kadar bu ülkenin dahil olduğu imparatorluk, dünyanın son büyük devletiydi!"** Bu da olmadı. Sonunda dayanamayıp, **"Hamamı çok ünlüdür!"** dedim. Hepsi birden **"Toruko!"** diye gürlediler.

Türkiye denince, bir Japonun aklına hemen gelen iki kavram var: **Toruko ofuro** yani **Türk hamamı** ve **Toruko ishi** yani **turkuaz** ya da firuze. Ülkemize biraz daha sık gelirlerse, bunların hiçbiriyle köklü bir ilgimiz olmadığını anlayacaklar.

"Toruko ofuro" adı bugünlerde tarihe karışıyor. Artık bu evlerin adı **"soapland"** yani **"sabun dünyası"** ya da **"passionbath"** yani **"arzu banyosu"** falan olacakmış. Aslında, bu iş Ankara'da hızlı Japonca konuşma yarışmasını kazanarak Japonya'ya davet edilen hamarat bir arkadaşımızın başının altından çıkmış. Türklerin bu addan **"hicap"** duyduklarını çok üzgün bir şekilde anlatmış olmalı ki, Japonlar cildiye almış olayı.

Adı değişiyor, bakarsın içi de değişir deyip, ayağımızın tozuyla bir taksiye binip, **"Yoshiwara, onegai shimasu!"** (Yoshiwara, lütfen!) dedik. Sürücünün yüzüne Japon ciddiyetiyle uyuşmayan bir sırıtma yayılıyor. Eğer nereye gideceğinizi bilmiyorsanız, elinizin -sağ ya da sol el fark etmiyor- bütün parmaklarını kapayın ve küçük parmağınızı açık tutun. Sürücü, elinizi görünce ne istediğinizi anlayacaktır.

Yoshiwara'da çalışan kadın satıcıları, birer **"kamikaze"** örneği. Müşteri bulmak için kendilerini hiç korkmadan taksilerin önüne atıyorlar. Eğer **"ziyaretiniz!"** tamamlamış dönüyorsanız, taksi sürücüsü bunları, **"Bitti, bitti"** diye uzaklaştırıyor arabadan. Başka taksilere yöneliyorlar. Biz konuyu zamanımızın, Japoncamızın ve cebimizin elverdiği ölçüde bilimsel olarak inceledik. Burada sözü, mahallenin sakinlerinden **"Mimi"**ye (adı ve adresi bizde mahfuz) verelim:

"Yoshiwara'nın başlangıcı, eskilere gidiyor. Meiji döneminde bile (19. yüzyılın ikinci yarısı) **burası bu işle uğraşırmış. Benaslen Osakalıyım. Evet. Osaka'nın içindenim. Bir yıldır profesyonel olarak çalışıyorum. Burada iki yüz kadar işyeri var** (Mimi'nin çalıştığı yeri, bir fabrika ya da işyeri olarak görmesi, Japon karakterine çok uygundu.) **Eh! Her işyerinde de yirmi kız desek! Hayır! Hepimiz Japonuz. Bilmiyor musunuz. Yabancılar, Japonya'da çalışamaz. Bu işte bile. Ama bugünlerde geleen misafirlerin çoğu** (Japonca **'okyakusan'** hem misafir hem müşteri anlamına geldiği için, durumumuza çok uyuyordu) **yabancı. Çoğu Amerikalı. Araplar mı? Evet, onlar da sık gelmeye başladılar. Türk mü? Arkadaşları bilemeyeceğim. Ben ilk kez bir Türkle tanıştım. Gerçek adım** 'Mimi' değil. **Çalışmaya başlarken, bir liste koyuyorlar önümüze, oradan seçiyoruz. Hayır. Burada çalışmaya zorunlu değilim. İstediğim yerde çalışırım. Dostum mu? Ne demek o? İstediğim yerde çalışırım. Verdiğiniz toplam ücretin** (1.5 saatlik röportaj 60.000 TL'siydi) **yarısı bizde kalıyor. Hayır, vergi vermiyoruz. İşyerinin verdiğini sanıyorum. İşler 'ma ma desu!** (Şöyle böyle.) **Bu mevsimde ayda bir milyon yen** (iki milyon TL) **falan kazanırız. Yakında açılır işler. Uzun bir tatil var. Tokyo'ya inen erkekler, kafayı bulduktan sonra soluğu burada alırlar."**

"Türk Hamamı" denilen olay bir ayak-

çının peşinden bu hamamlardan birine girmenizle başlıyor. Bu arada Japonya'nın neresinde olursa olsun, geç saatlerde bile kendi başınıza gezmekten korkmayın. On iki milyonluk Tokyo kentinde, günde bir kişi öldürülüyor. Ayrıca Japonlar, yabancılardan çok çekiniyorlar. Siz onları korkutuyorsunuz. Amerika'da 100.000 kişiye 667, İngiltere'de 540 suç düştüğü halde, Japonya'da bu oran sadece 3 ve giderek düşüyor. Türkiye'de yaşayan Japon sayısı parmakla sayılacak kadar az olduğundan olmalı, Florya sahilinde ölü bulunan Japon öğrenci, ülkenin her tarafından duyulmuş. Tanıdığımız bir Japon kız, **"Siz Türkiye'de yaşayan Japonların %2'sini öldürdünüz"** diyerek, bir Japondan beklenmeyen incelikte bir espri yaptı. Anlaşılan İstanbul'da elli kadar Japon yaşıyordu.

Japonya'da bütün kentleri, kasabaları, köyleri, tapınakları, alışveriş merkezlerini gezdikten sonra, yapacak işiniz kalmamışsa ve hâlâ eğlenmek istiyorsanız, günlük turlara çıkın.

Biz rehber olduğumuz için bu işi en sona bırakmadık. Bunların en eğlencelisini Tokyo'da yaşıyorsunuz. Tura katılmanız 1.5 saat falan alıyor. Aslında Avrupa'nın bir sürü kentinde de sistem aynı. Otellerinizden alınıp, bütün turların başlayacağı bir merkeze götürülüyorsunuz. Ancak, Tokyo'da yaşanan kargaşa, başlıbaşına bir tur. Önce otobüsünüze binen bir kız, size gece turu broşürleri dağıtıyor. Sonra bir başkası gündüz turu broşürleri dağıtıyor. Bir başkası, yakanıza renkli etiketler iğneliyor, tur **"sırasında kaybolmayın"** diye. Sonra bir başkası gelip otobüse götürüyor. Üç kişi ayakta kalınca, **'Allah Allah! Nasıl olur?'**'un Japoncasını mırıldanarak ve utanarak kendinden daha yetkili birini bulmaya gidiyor. Bu arada otobüsünüze binen başka birileri, Fuji Yama turu, Panoramik tur, daha bir sürü tur broşürü dağıtıyorlar ve hepinizin etiketi var mı diye yakalarınızı kontrol ediyorlar. Sonra otobüsteki koltukları turistlere yetiştirememe suçunu işlemiş kızcağız, şefiyle birlikte geliyor. Adam koltukları ve oturanları sayıp ayakta duranlara baktıktan sonra kıza hak

Japonya'da nereye gitseniz Japonlarla karşılaşıyorsunuz. Bu Türkiye'de Türklerle karşılaşmak gibi bir şey değil. Kitabevleri, dükkânlar, galeriler, lokantalar, müzeler insan dolu.

veriyor ve birlikte kaybolup daha yetkili birini bulmaya gidiyorlar. ..Turistlerin hepsinin yüzünde şaşkın bir gülümseme.

Japon rehberlerin çoğu iddiasız, alçak gönüllü, sevimli kişiler. Verdikleri bilgiler, daha çok Japon sanayisi ve ekonomisiyle ilgili. Japonya'ya gelen turistlerin artık Buda'nın üç oturuş biçimiyle ilgilenmediklerini öğrenmişler hepsi. Verdikleri örneklerde gezdirdikleri turistlerin arasında hiç Amerikalı ve Avrupalı olmasa bile ülkelerini buralarla karşılaştırıyorlar. İngilizcelerinin pek iyi olmadığını söylemek gerek. Ama içtenlikleri İngilizce hatalarını da sevimli bir hale getirebiliyor.

Bilgili olanlar, Batı sanayisinin hep Japonya'yı kazıklamaya çalıştığını ileri sürüyor. Genelde hepsinin kendi sanayileriyle ve kısa zamanda bu kadar şey başarmış olmakla övündükleri belli oluyor. Eh! Bunda da yerden göğe kadar hakları var!

Japonya'da nereye gitseniz Japonlar'la karşılaşıyorsunuz. Bu Türkiye'de Türklerle karşılaşmak gibi bir şey değil. Kitabevleri, dükkânlar, lokantalar, galeriler, müzeler insan dolu. Sanki kimse çalışmıyor; herkes geziyor. Bu duygu Japonya'da gezilebilecek alanın azlığından kaynaklanıyor. Bizim yarımız kadar olan yüzölçümünün %80'i dağlık alan, kalanın yarısına çiftlikleri ve pirinç tarlalarını yerleştirin. Kalana da 120.000.000 kişiyi. Nereye giderseniz Japonlarla karşılaşmak kadar normal bir şey olamaz herhalde.

Turlarda gezdiğiniz tapınakların hemen hepsinin çevresi birer hediyelik eşya galerisi. Bazılarının önünde dört beş çeşit bağış toplanıyor. Kimin neyi ne için topladığını ancak bir Japon anlayabiliyor. Yavrukurtlar koro halinde bağırarak bilmem ne bayramında armağan alacak paraları olmayan arkadaşları için yardım topluyorlar. Yorulunca yerlerine taze yumurta içmiş yeni bir grup geliyor. Kamboçya'daki aç çocuklar için yardım toplayanlara rastlanıyor. Bu tapınakların çevresinin Japon temizliğine gölge düşürdüğünü söylemek gerek. Bira şişesinden, obento kutularına, mısır koçanına kadar ne ararsanız bulabilirsiniz. En ufak bir tapınağa başınızı sokmanız bizim paramızla 600 liraya mal oluyor.

İstanbul'daki klasik bir şehir turu nasıl halılarımızın tanıtılmasıyla son buluyorsa, burada da incilerin tanıtılmasıyla son buluyor. Bu tanıtma programı sekiz on dakikalık bir dans gösterisiyle başlıyor. Sekiz on dakika olunca çok zevkli bir şey. Uzayınca tadı kaçıyor. Sonra bir inci uzmanı suni inci üretimi hakkında bilgiler veriyor. Örnekler gösteriyor. Son on dakikada da inci satın alma olanağınız var.

Japonya kafeleri güzel Japon kızlarıyla dolu. Ve kimse onlarla ilgilenmiyor. Sabahtan akşama kadar kafelerde oturup, sigara içip gevezelik ediyorlar. Bira dışında içki içen yok gibi. Kendilerinin ileri sürdükleri gibi güzelleşen bir kuşak olduklarına kuşku yok.

Japonya'daki gece turları dünyanın her tarafındakinin aynı. Ama zamanınız varsa muhakkak **Kabuki** denilen klasik Japon tiyatrosuna gidin. Bugünkü şeklini 17. yüzyılda almış. Ortalama beş saat falan sürüyor. Gene de yaşlı seyirciler: **'Ah! Nerde o gençliğimizdeki oyunlar!'** diyebiliyorlar. Eskiden on saat sürermiş de.

Kabuki sahneleme, kostüm ve dramatik yoğunluk bakımından günümüze kadar süregelen en büyük tiyatro olayı. Bir kelime anlamazsanız bile —dili çok eski olduğu için Japonlar da çoğunu anlamıyorlar— etkileniyorsunuz.

İlk gidişimizde ucuzuna kaçtık 1.200 TL.'lık bilet aldık. Kendimizi dördüncü balkonda bulduk. Samurayların saçsız kafalarından başka bir şey göremedik. Oynayanları karşıdan görmek istiyorsanız, 25.000 TL. vermeniz gerek. Japonya'da yaşayan yabancılar herhalde Kabuki'yi Japon kültürüne nüfuz etmenin ilk basamağı olarak görüyorlar. Put gibi kımıldanmadan seyredenler bir onlar. Japon seyirciler istedikleri zaman çıkıyorlar, ellerinde hamburgerler, fishburgerler, popcorn ya da Kentucky fried-chiecken giriyorlar içeri. Klasik Japon tiyatrosu bunlarla daha iyi gidiyor olsa gerek. Sonra özel Kubuki obentoları var. Arasıra oyunda sanabileceğiniz viyaklamalar geliyor kulağınıza. Arka sıralarda kimonolu bir Kabukisever çocuğunun altını değiştirmekte.

Japonya'da **'yemek'** olayının en önemli yanı **'pahalı'** olması. Bizden kat kat fazla para kazanan Japonlar için de pahalı bir olay. Bir çeşit şehriyeli çorba olan **'soba'**nın porsiyonunu 500 TL.'ye verebilen lokantalar televizyon haberlerine giriyorlar.

Japon mutfağının pek makbul bir mutfak olmadığını memleketimizde rehberlik yaparken bize ikram ettikleri yiyeceklerden de biliyorduk. Gene de makbul olmamanın bir sınırı var sandık. Yokmuş. Üst üste iki kez tipik Japon mutfağından beslenirseniz İstanbul'da önüne üst üste iki kez şiş, bol zeytinyağlı salata ve baklava konulan Japon turistin neden şoke olduğunu ve hiçbirine dokunmadığını anlarsınız.

Bu bizim **'Denizden baban çıksa bile, ye!'** sözü Japonca'dan alınmış olsa gerek. Çünkü buradaki balık pazarlarına girince kendinizi bir akvaryumda falan sanıyorsunuz. Resmini çocukluğunuzda ansiklopedilerde gördüğünüz ne kadar mahlûkat ve bu mahlûkattan yapılmış yiyecek varsa bulabilirsiniz pazarda. Japon turistlere **'Bizanslıların balık pastasını çok sevdiklerini'** söylediğinizde bunu normal karşılamalarını şimdi anlıyorsunuz. Onlar balık pastasını yüzyıllardır yiyorlar. Geçen yıl köpek balıkları sadece üç Japon vatandaşını yedikleri halde, Japonlar üç milyondan fazla köpekbalığını pasta halinde yemişler.

Japonya'daki en büyük yanılgınız, gördüğünüz bu nefis balıkları lokantalarda tava ya da ızgara olarak yiyebileceğinizi sanmanız olacaktır. Bir kere özel bir ya da iki lokanta tipi dışında bu balıklar önünüze hiçbir zaman başı ve kuyruğu hâlâ duruyor bir biçimde gelmiyorlar. Çiğ balık bile oldukça pahalı. Önünüze dilimlenmiş geldiği için ne balığı olduğunu bile anlamıyorsunuz. Anlamasanız ne farkeder ki! Boğaz turu yaparken Japon turistlerin deniz anaları, istavritleri görünce neden ağızlarını şapırdattıklarını şimdi anlıyoruz.

Japonların genel olarak Türkiye'de yedikleri yemeklerden memnun oldukları söylenebilir. Bunun nedenlerinden biri Türkiye'ye gelen Japonların çoğunun aynı gezi sırasında Yunanistan ve Mısır'a da gitmeleri ve bu iki ülkede turistlere verilen yemeklerin bizimkilerden daha kötü olması. Neyse lokantalarımızın çoğu Japon turistlerin ağır Türk tatlılarına alışık olmadıklarını anladılar ve meyve veriyorlar. Japonların sevdikleri meyvelerin başında kavun geliyor. Bunun böyle olmasının nedeni ya yenmesinin kolaylığı —bir Japon'un portakal yerken çektiği ıstırabı hiç gördünüz mü?— ya da Japonya'da orta boy tatlı kavunun tanesine bizim paramızla 15.000 TL. olması. Baktınız ki, Japon konuklarınız yemekten pek memnun gözükmüyorlar, önlerine hemen kocaman birer dilim kavun koyun.

Öteki meyveler de pahalı ama üzüm başlıbaşına bir olay. Salkımın fiyatını tane sayısına böldük —iri taneli güzel bir salkımdı— tanesi 150 TL.'sına geldi. Bunun 100 TL.'nı da çekirdek ve kabuk olarak çıkarıyorsunuz ağzınızdan.

Japonya'da yanınızda **Miss Nihon** (Japonya Güzeli) olsa bile başka meyve tabağı falan istemeyin. İçki fiyatları bizimkinin üç katı falan. Ancak şişelerle Fransız şampan-

Japonya'nın neresinde olursa olsun, geç saatlerde bile kendi başınıza gezmekten korkmayın. 12 milyonluk Tokyo kentinde, günde bir kişi öldürülüyor. Ayrıca Japonlar yabancılardan çok çekiniyorlar.

yası bile içseniz önünüze fıstık fındık konulmasını beklemeyin. Eğer barmeni anormal gözleriniz, sakalınız, Japonca'nın ve arka arkaya diktiğiniz içkilerle şoke etmişseniz, önünüze pirinç unundan yapılmış bir şeyler koyabilir. Burada da barlar böcek dolu. Arasıra şişelerin arasından sıyrılıyorlar; bir Gaijin'in gözlerini kendilerine diktiğini farkedince tabana kuvvet. Nerede o bizim göğsünü gere gere ağır ve vakur adımlarla tezgâhı bir baştan bir başa kateden hamam böceklerimiz! Japon kızları haklı galiba. Japonların iş hayatlarındaki ciddiyet eğlence hayatlarında görülmüyor. Pek ciddi eğlenemiyorlar. Buna zamanları da yok. Örneğin piyanist şarkıcının hemen karşısında oturan bir Japon, uykusu gelince esniyor, terleyince ceketini çıkarıyor, karnı gaz yapınca geğiriyor ve sonra saat 20.30'da falan kalkıp evine gidiyor.

İyi bifteğin kilosu bizim paramızla kasapta 15.000 TL olduğu için siz Japonya'ya giderseniz o ünlü **'Sukiyaki'**den uzak durun. Fiyatı bir yana, lokanta vitrinlerinde gördüğünüz bıçakla pastırma kalınlığında kesilmiş, çevresinde yarım santim kalınlığında yağ tabakası olan et dilimleri bizi hiç çekmediği için bu Sukiyaki'yi denemeyi en sona bıraktık. İnsan bunca tecrübesine karşın hata yapabiliyor ve masa kalmamış-sa **'Ben de Japonlar gibi yere oturup yerim!'** diye düşünebiliyor. Nasıl olsa çubuk kullanarak Japonları şaşırtıyorsunuz ya! Sonra kaç gram yiyebileceğiniz sorulduğunda **'250 gram'** diyerek —en büyük porsiyon bu— bir kere daha şaşırtıyorsunuz Japonları. Zaten böyle şeyler de olmasa yemeğin sonunda vereceğiniz 25.000 Yen'in hepten boşa gittiğini anlayacaksınız. Verdiğiniz paranın karşılığını almak istiyorsanız **'One beer, One cola, one whisky, plesse!'** deyin. Çoğu zaman **bir şişe kola, bir şişe bira, bir şişe de whisky** gelecektir.

Sonunda size servis yapan genç bayan önünüzdeki tavaya biraz donmuş içyağı koyacak, erimesini bekleyecek ve bunun üzerine doğradığı parmak kalınlığındaki pırasaya benzeyen soğanların, turp dilimlerinin, krizantem yapraklarının üzerinde öldürdüğü etleri çubukla alıp önünüzde içinde kırılmış çiğ yumurta bulunan kâseye sebzelerle birlikte koyacaktır.

Zaten sığırların sadece yüzyıllık bir süredir yenildiği bu ülkede bundan iyisi can sağlığı. 19. yüzyılın ortalarına kadar tarla insanlarla birlikte çalıştıkları için sığırlar, ev halkından sayılırlar ve yenmezlermiş. Gene de insanın aklına **'et Japonlar yemediği için mi bu kadar pahalı; yoksa bu kadar pahalı olduğu için mi Japonlar yemiyor?'** gibi bir soru gelebiliyor.

Eğitimde Japon Modeli var mı?

SELÇUK ESENBEL TÖZEREN

Bu yazıda son zamanlarda kamuoyunda ilgi ve tartışma konusu olan bir "Japon Eğitim Modeli"nden bahsetmekten ziyade, bugünkü Japon eğitiminin özellikleri, sorunları ve geçmişine değinmek, sanırım daha anlamlı olacaktır. Japonya'da çağdaşlaşmanın siyasi bir karar olarak ortaya çıkması, 1868 yılında eski iktidar sınıfı **Samurai** asker cengaverler içinden yenilikçi genç bir kadronun, Tokugawa **Shogun**'larının yönettiği feodal düzeni kaldırmalarıyla başlar. (1)İşte bu siyasi ortamda Japonya'nın çağdaş eğitim sistemi yenilikçi aydınların öncülüğünde merkezi devletin kurulması ve Batılılaşmanın parçası olarak gelişmiştir. Bunun için durağan bir Japon eğitim modeli'nden (keza ekonomik modeli, siyasal modelinden de) bahsetmek zordur. Bugünkü çağdaş Japon eğitim sistemini 1868'den beri uygulanan bir program olmaktan çok, bu zaman içinde Batı etkisi ve dönemlerin koşullarıyla sürekli değişen bir geçmişin ürünü olarak görmek daha gerçekçi olacaktır.

Nitekim, 1868'de kurulan Meiji yönetiminin genç siyasi kadroları yeni rejimin ıslahatçı anlayışını sergileyen Meiji And'nda eğitimi Japonya'yı dünyaya açmak görevini üstlenen anahtar olarak gördüklerini belirtmektedirler. Japon toplumunun ilk anayasa başlangıcı olan And, şöyle der:

"Geçmişin elim âdetleri kaldırılacak ve doğanın âdil kanunlarına uygun olarak her şey yeniden düzenlenecek. Tüm dünyada imparatorluk idaresini güçlendirmek için gerekli irfan aranıp, bulunacak." Gerçi, geleneksel Batı dünyasını konu alan bu ıslahatçı kadroların düşünce yapısı Uzakdoğu'nun **Neo-Konfüçyüsçülük** yaklaşımlarını kullanarak, Batı uygarlığına uzanmayı amaçlamaktadır.' (2) Örneğin, daha 1850'lerde Batıya açılmayı öneren **Samurai** aydınlarından Sakuma Shozan, geleneksel bir yaklaşımla **Neo-Konfüçyüsçü**

Bugünkü çağdaş Japon eğitimm sistemini 1868'den beri uygulanan bir program olmaktan çok, bu zaman içinde Batı etkisi ve dönemlerin koşullarıyla sürekli değişen bir geçmişin ürünü olarak görmek gerçekçi olacaktır.

metafizik dünya görüşünde evrende mutlak belirleyiciliğe sahip yüce ilkeler **(Li)** kavramına Batı bilimini koymakla, ulusal yarara hizmet edebileceğini savunmaktadır. Shogun için soylu beyin: **"Batılıların biliminin ufkunun açılmasından sonra dünyaya gelmiş olması, eski evliyaların bilge kişilerin bilmedikleri ilkeleri (Li) anlaması... Doğu'nun ahlâk değerleri ve Batı'nın bilimsel tekniğini kullanabilmesi..."** gereklidir. Shogun'a karşı daha 1839'da ihtilalci çağrıda bulunan Yoshida Shoin ise, **Neo-Konfüçyüsçü** temel bir kavram olan "öğrenime sahip olunması"nın içeriğini değiştirmiştir. Yoshida Shoin, **"Öğrenime sahip olmaktan klasik metinlerin okunmasını ve eski tarihin öğrenilmesini kastetmiyorum. O, bütün dünyadaki koşulların öğrenilmesi ve çevremizde, dışarda olan biten hakkında kesin bilince varmamızdır"** der.

Meiji yönetiminin 1872 yılında Batı sistemlerinden esinlenerek kurduğu ilk-orta öğrenim, yüksek öğrenim devlet okullarında kitapların bilim, tarih ve kültür içeriği Amerikan ve Avrupa programlarından esinleniyor, eğitim politikası "dışa açıklık" yaklaşımını yansıtıyordu. Sadece yüksek okullarda 1868-1882 yılları arasında 142 Amerikalı, 4 Fransız, Alman hoca kullanıyor, devlet girişiminin ağır bastığı bu dönemde ulusal kalkınma için 4000 civarında yabancı uzman, bilimadamı, teknisyen, ulaşım, sanayi, tarım sektörlerinin çağdaşlaştırılması için istihdam ediliyordu. Her ne kadar, bu yılların eğitim tarihi tedrisat karışıklığı, yap-boz düzenlemeleri ile sonuçlandursa da, Batı uygarlığının Japon toplumuna mâl edilmesini sağlaması açısından son derecede etkin olmuştur.

Çağdaş Japon eğitim sisteminin 1946 2. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar gelenekselci - milli eğitim tedrisatı ve yapısı 1890'larda, yeni bir çağın sosyal, siyasal çatışmaları ve bunalımlarına devletçi bir çözüm olarak getirilmiştir.

Japonya'da bu yıllardan itibaren gerçekleşen eğitim ilerlemesi, bir bakıma Tokugawa döneminin eğitiminde gelişkin bir miras bırakmasına da borçludur. Daha 1868 yılında 35 milyonu bulan ülke nüfusunda erkeklerin yüzde 40'ı okuma yazma biliyor, toplumun seçkinlerini oluşturan **Samura**-i'lerde ise, en azından orta öğrenim görenler yüzde 90 civarını buluyordu. Meiji eğitim ıslahatının sonucu olarak 1890'lı yıllara gelindiğinde 20.000 devlet ilkokulu, yüzlerce ortaokul ve 1 üniversite mevcuttu. 1868'den bugüne değin devlet geleneğinin dışında alternatif bir eğitim yapısını oluşturan özel okullardan ise 1000 kısur tane kurulmuştu. Devlet eğitim anlayışı eğitimin "devlet için, millet için" bir görev olduğunu vurgularken, kozmopolit bir bilgi dünyasına sahip olunmasını kastederek, gelecekte kurulacak milliyetçi eğitim anlayışından çok uzaktı.

1880-1920'ler arasındaki dönem Japon'ya'nın endüstrileşme sürecinin olgunlaşması, dünya ekonomisine açılmasını kapsar. Devletin yanısıra özel sektörün toplumda etkin rol oynamaya başladığı yıllardır. Çağdaş Japon eğitim sisteminin 1946'ya, II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar süren gelenekselci-milli eğitim tedrisatı ve yapısı 1890'larda, yeni bir çağın sosyal, siyasal çatışmaları ve bunalımlarına devletçi bir çözüm olarak getirilmiştir. Avam halkın çoğunu ilkokuldan itibaren meslek okullarına kanalize ederek, yüksek öğrenimi çoğunlukla eski soylular veya yeni elitin çocuklarının gidebileceği bir seçkinler eğitimi kurumu yapan bu yeni eğitim ıslahatı bir "ikili sistem" kurumsallaşmasına dayanmıştır. 1890 milli eğitim ıslahatının yapılması Mori Arinori kendisi bir liberal Amerikan eğitimi görmesine rağmen, Alman eğitim sisteminin ilkeleri ve kurumsal yapısını benimseyerek, Meiji eğitimini değiştirmiştir. Arinori ilk ve orta öğrenim tedrisatının kozmopolit yapısını kaldırmış, müspet bilimler ve teknoloji dışındaki konuları Japonya ve Uzakdoğu ağırlıklı hale getirerek, burada "milli karakterin" oluşturulmasını amaçlamıştır. İmparator'un kutsallığı inancı etrafında odaklaşan yeni milli ideoloji 1930'ların yayılımcı, militarist siyasetini günleme getirecek nesilleri yetiştirmiştir. Ancak, ilk ve ortaokul sayılarının hızla arttırılması, meslek-teknik okulların yeterli düzeye getirilmesi, Japon toplumunun 1920'lerde geçireceği "birinci endüstri devriminin" insan gücünü de yaratmıştır. Arinori'nin kurduğu yüksek öğrenim sisteminde, üniversite sayıları önce 1'den 8'e, sonra hızla arttırılmış, orta öğrenimden farklı olarak "Aydınlanma" değerlerinin yeşereceği merkezler olarak korunmuştur. Bir bağlamda, 1930'larda ikili sistemin alt kurumlarından mezun olan milliyetçi nesillerin siyaset hayatında gündeme gelmelerine kadar, yüksek öğrenim topluma çoğulcu bir kültür yapısını sağlayabilmiştir de denilebilir.

Bir bakıma bugünkü çağdaş Japon eğitim sistemi, 1890'lı yıllardan sonra gelişen, 1930'larda ise aşırı sağ ideolojilerin egemenliğine giren milliyetçi eğitim yapısına bir tepkiden doğmuştur. Nitekim, II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1946 eğitim ıslahatı ikili sistemi kaldırarak, yerine demokratik bir toplumu oluşturma amacını güden yeni bir eğitim yapısı getirmiştir. Amerikan kitle eğitimi anlayışından esinlenen bu ıslahat, ilk ve orta öğrenimi tek bir yapıya indirgemiş, orta ve yüksek öğrenimi ise "fırsat eşitliği" ilkesi doğrultusunda kitlelere açmaya çaba göstermektedir. Aşırı milliyetçi tedrisatın "törpülenmesi", ilk-orta öğrenim ahlâk derslerinde Japon değerlerinin demokratik, bireyci değerlerle dengelenmeye çalışılması, öğretmen kadrolarının yenilenmesi gibi gelişmeler bugünün eğitim sisteminin yaşayan mirasını oluşturmaktadır.

Japon toplumu 1960'lı yılların ortasından beri "ikinci endüstri devrimini" yaşamaktadır. Bu devrimin eğitim boyutu bir yandan 1868'den beri biriken çağdaş eğitim ilerlemesinin ürünü olup, bir yandan da 1946 sonrasının düzenlemelerine borçludur. 1980'li yıllarda okuma-yazma oranı 110 milyonu aşan tüm nüfusta yüzde 99'a varmıştır. Lise mezunlarının yüzde 38'i 455 üniversiteye dağılmaktadır. Tüm öğrenci kitlesi 27 milyonu aşmış, bunun iki milyonu üniversite, 500.000'i 2.804 kúsur meslek okulu öğrencisidir. 1 milyona yakın eğitim elemanı ilk-orta öğrenimde bulunmakta, 107.000 öğretim elemanı üniversitelerde çalışmaktadır.

Japonya'da eğitim "devlet için, millet için" yapılıyor.

Bellidir ki, 1868'den beri Japon eğitim sistemi Japonya'ya Batı uygarlığının aktarılmasında ve bu bilginin Japon toplumunun ihtiyaçları doğrultusunda kullanılmasında başarılı olmuştur. Yalnız, Japon eğitim sistemi, özellikle, son 15 yıl içinde birçok yeni sorun da getirmiştir. Ortaokul ve lise son olmak üzere iki eleme sınavına tabi olan Japon gençliği gittikçe bu "at yarışından" bunalmakta, sağlıklı kişilikler oluşturmakta zorluk çekmektedir. Toplumda statü sahibi olmak, büyük holdinglere girebilmek, siyaset dünyasında yükselebilmek 455 üniversitenin içinden ancak birkaç tanesi, özellikle ünlü Tokyo Üniversitesi'nden mezun olmakla mümkündür. Tokyo Üniversitesi ise giriş sınavlarından ancak 3500 öğrenci almaktadır!

Sonuç olarak bugünkü Japon kamuoyu gençlerin çocuk yaştan itibaren okuldışı eğitim kursları **(cukular)**'a gitmesini eleştirmektedir. Japonya'da ortalama bir ailenin gelirinin ayda 300.000.- 500.000.- TL. civarında olduğu düşünülürse kurslar için yılda 300.000.- 3 milyon masraf yapmaya mecbur kalan aileler aşırı rekabetçi eğitim sisteminin manevi ve maddi sıkıntısını çekmektedirler. Ailelerin duygusal baskısı, çevrenin istekleri içinde bunalıma düşen çocuk sayısı artmakta, gazeteler ilkokul çocuklarının intiharı, gençlerin anne ve babalarına, öğretmenlerine aşırı saldırgan olmalarından bahsetmektedir. Bu acı gerçeklere eğer bir çözüm bulunmaz ise, bu tip şiddet olaylarının ortamında, geleneksel olarak sakin ve uyumlu kişiler olarak yetişen Japon insanının bu hasletlerinin kaybedebileceği ihtimalini doğurmaktadır.

Japon toplumu 1960'lı yılların ortasından beri "ikinci endüstri devrimini" yaşamaktadır. Bu devrimin eğitim boyutu, bir yandan 1868'den beri biriken çağdaş eğitim ilerlemesinin ürünü olup, bir yandan da 1946 sonrasının düzenlemelerine borçludur.

Aslında, bu bunalımın tek olumlu yanı, Japonya'nın ekonomik patlaması ve 1946'dan sonra demokratikleşmesinin sağladığı sosyal mobilite (yükselme imkânları) ile, 30 yıl öncesine kadar nüfusunun yarısı köylü olan kitlelerin ilk defa olarak seçkin üniversitelere girerek eskiden erişilmesi imkânsız elit statüyü elde etmek istediklerinde görülebilir.

Japon eğitimi tek bir model olmamıştır, tarih içinde değişen bir yapıdır. Bu eğitim tarihinin "milli tedrisatı", "ahlâk dersleri", "devlet için eğitim anlayışı" gibi sürekli vurgulanan özellikleri, aslında her dönemin koşulları doğrultusunda yeni bir içerik kazanmıştır. 1890'ın milli eğitimi İmparator'a inanmak idiyse, bugün demokratik bir topluma saygılı olmayı içermektedir. Bu bağlamda, Türk toplumu için Japon'ya'dan alınacak, belki de en iyi ders, eğitimin gelişmesi için gerekli olan ilkelerin evrenselliğinin kanıtlanabilmesi, yapılacak eğitim düzenlemelerinin doğurabileceği sonuçların gözlemlenebilmesinin, bu tarihi örnekle anlaşılmasıdır.

(1) **Shogun:** Asker yönetici. **Tokugawa** ailesi: 1600-1868 yılları arasında, 270 beylik üzerinde hâkimiyet kuran asker yönetici aile.

(2) **Neo-Konfüçyüsçülük:** 17 yüzyıl'da Çin'den Japonya'ya gelen **Konfüçyüsçülüğün** yeni bir yorumu. Bu felsefe bireyin tanımını baba-oğul, hükümdar-tebaa, karı-koca, ağabey-kardeş ve arkadaş ilişkilerince belirler. Sosyal ve siyasal bir felsefe olan Konfüçyüsçülüğün bu yeni yorumu evreni **Li** (ilkeler) ve **Ch'i** (madde enerjisi) olarak ayırıp, kişinin **Li**'yi oluşturan ahlâk değerlerini anlamasının ancak eğitim yolu ile olacağını savunur. Bu bakımdan Uzakdoğu toplumlarında eğitimin gelişmesine kaynak olmuştur.

(3) **Cuku:** Okul dışı yetiştirme kursları, özünde geçici yer, otel, ev anlamını taşır.

"Japonya kalkındı, Türkiye neden kalkınamadı?"

Araştırma Servisi — Doğan Avcıoğlu'nun **Türkiye'nin Düzeni** (1968) adlı kitabında yöneltiği "Japonya Kalkındı, Türkiye Neden Kalkınamadı?" sorusu, bu haliyle veya başka şekillerde birçok düşünür ve yazarın ilgisini çekti. Her ikisi de Asyalı olan ve Asyalı bir kültüre sahip olan iki ülkenin yakın siyasal tarihleri ve çağdaşlaşma sürecine girişlerinde bazı önemli benzerlikler gözleniyordu. İki ülke de hiçbir zaman Batılı devletlerin sömürgesi olmamışlar; Batı ile yoğun ticari ve iktisadi ilişkilere hemen hemen aynı tarihlerde girmişlerdi. Çağdaşlaşma ya da modernleşme çabalarını her ikisi de hemen hemen aynı tarihlerde, 19. yüzyılın ortalarında başlatmışlardı.

Ne var ki, Japonya ve Türkiye'nin ulaştıkları sosyo-ekonomik gelişme düzeyleri arasında büyük bir fark görülüyordu. Japonya, Batılı Hıristiyan uluslar ailesine mensup olmadığı halde dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasına girmişti. 1980'lere gelindiğinde Japonya, ekonomik açıdan, ABD'den sonra dünyanın ikinci süper devleti konumuna geldi. Türkiye ise, özellikle 1950'lerden sonra oldukça hızlı bir sosyo-ekonomik değişime göstermiş olduğu halde, bugün de hâlâ az gelişmişliğin birçok özelliğini taşıyordu.

O halde benzer noktalardan hareket etikleri halde Japonya'nın Türkiye'ye nazaran çok daha hızlı gelişmiş olması nasıl açıklanabilirdi? Bu sorunun tartışıldığı çok sayıdaki çalışma arasında özellikle ilgi çeken biri Doğan Avcıoğlu'nun yukarıda değindiğimiz eseridir. Avcıoğlu, "Türkiye'de ve Japonya'da Batılılaşma" başlıklı bölümde bu soruyu ele alır. Söz konusu bölümden bir parçayı yanda olduğu gibi aktarıyoruz.

Bu konuda diğer bir dikkat çeken çalışma ise ABD'li siyaset bilimciler Dankwart A. Rustow ve Robert E. Ward'un editörlüğünü yaptıkları **Political Modernization in Japan and Turkey** [Japonya ve Türkiye'de Siyasal Modernleşme] (1964) adlı tanınmış kitaptır. Halil İnalcık, Kemal Karpat ve Arif Payaslıoğlu gibi Türk bilim adamlarının da katkılarını kapsayan bu kitabın sonuç bölümünde kitabın editörleri, Japonya ile Türkiye arasındaki gelişmişlik farkını açıklayabilecek çeşitli etkenler üzerinde dururlar.

ABD'li Siyasal Bilimcilere göre:

Japonya'da Modernleşme Türkiye'den 40 yıl önce başladı

Rustow ve Ward'a göre "modernleşme çabaları" Japonya'da Türkiye'ye nazaran yaklaşık 40 yıl önce başlamıştı. Onlara göre bu dönem Japonya'da 1868-1890, Türkiye'de 1908-1928 yılları arasına rastlıyordu. Çağdaşlaşma sürecinin Türkiye'de kırk yıl gecikmesinde ve sonra daha yavaş yol almasında rol oynayan etkenler şu noktalarda toplanabilirdi:

Coğrafi konum ve jeopolitik koşullar: 19. yüzyıl Japonyası, ırk ve dil açısından çok büyük ölçüde türdeş; köklü bir yabancılara karşı birlik geleneğine sahip ve doğal sınırları belirli bir ülkeydi. Yani, modern bir ulusal devletin kuruluşu için elverişli koşulların tümü mevcuttu. Üç kıtaya yayılan Osmanlı Türkiyesi ise bu koşullara hiçbirine sahip değildi. Öte yandan Japonya Batı emperyalizminin yayılma alanının en sonunda yer aldığını. Batılı ülkelerle hiçbir zaman geniş çaplı bir savaşa girmedi. Batı kültürü ve emperyalizmi Japonya'da siyasal bütünleşmeyi kösteklemedi; teşvik etti. Japonya'nın aksine dünyanın en çok istilaya uğramış bir bölgesinde bulunan Osmanlı devleti ise yüzyıllarına Batı devletlerinin saldırı ve emellerinin doğrudan hedefi oldu. Sonunda Çin gibi herkesin sömürdüğü ama kimsenin sorumlu olmadığı bir yarı-sömürge haline gelmişti.

Modernleşmenin başlangıç döneminde Japonya ekonomik gelişmeye büyük ağırlık verirken, Türkiye'de ekonomik kalkınma gerek iç ve gerek dış siyasal etkenlerle engellendi.

Dış Etkilerin Zamanlaması: Batı'nın Osmanlı Türkiyesi üzerindeki etkileri 14. yüzyıldan başlayarak tedricen büyüdü. Ülkenin siyasal bakımdan en güçsüz olduğu bir dönemde doruğuna ulaştı. Japonya ise, iki yüzyıl süren bir tecritten sonra 19. yüzyılda dış dünyayla ve Batı'yla temasa geldi ve hiçbir zaman Osmanlıların yaşadığı bir siyasal çözülmeyi yaşamadı. Batı tehdidine karşı ülke kısa sürede (1854-1890) toparlandı. Türkiye ise bu toparlanmayı ancak Bağımsızlık Savaşı (1919-1922) ile başardı.

Kültür mirası: Japon kültürü modernleşmeye daha yatkındı. Japonlar başka kültürlerden ödünç almaya alışıktılar. Türkler için ise, kendilerinden kültürel ve dinsel açıdan daha aşağı gördükleri Batı'dan kültürel öğeler almak daha güç oldu. Japonya'nın bir üstünlüğü de, Türkiye'de siyasal, sosyal, kültürel hayatın tümünü düzenleyen İslam dinine karşı, bu ülkedeki dinlerin siyasal hayatın tümüyle dışında oluşuydu. Öte yandan, her ne kadar her iki ülkede de iktisadi ve ticari faaliyete fazla bir değer verilmiyorsa da, Türklerin bu alandaki dezavantajları daha ağırdı. Osmanlı devletinde bu tür faaliyetler geleneksel olarak azınlıklara bırakılmıştı.

Geleneksel kurum ve tutumlar: Japonya'nın geleneksel kurumları modernleşme çabalarına uyum gösterdi. Örneğin, imparatorluk kurumu, ulusal bir devlet kurma görevini yerine getirecek şekilde kendinde reform yapma yeteneğini gösterdi. Osmanlı sultanları ise Japon imparatorlarından farklı olarak, gerçek hükümdarlar olarak kaldılar. Ülkenin geleneksel kurumları da genel olarak modernleşme çabaları ile karşı karşıya geldiler.

Kimlik Bunalımı: Uluslaşma, ulus olma bilincinin yaygınlaşması Türkiye'de Japonya'ya nazaran daha uzun bir zaman aldı. Japonya'da, sınırlarının nereden geçtiği konusu hiçbir zaman bir sorun olmadı. Türkiye ise bu sorunun halli için çok uzun süre uğraştı. Japonya'nın ırk ve dil birliğine sahip oluşu; dinin siyasal bir role sahip olmayışı; 12 yüzyıl geriye uzanan bir ulusal birlik geleneğinin varlığı, Japonya'nın ulusal bilinci yerleştirmede Türkiye'ye nazaran en belirgin üstünlükleri oldu.

Güvenlik Bunalımı: Batı-dışı toplumlarda modernleşmenin temel bir özelliği defansif (savunma amaçlı) oluşuydu. Modernleşme çabasının itici gücünü, ülke bütünlüğünün, hükümranlığının ya da ekonomisinin daha gelişmiş (çoğunlukla Batılı) devletlere karşı savunulması oluşturuyordu. Bu gerek Japon, gerekse Türk modernleşmesi açısından da doğruydu.

Ancak Japon ulusal güvenliği üzerindeki Batı tehdidi kısa süreli oldu; 1890'da esas olarak sona erdi. Türkler üzerindeki yabancı baskısı ise 18. yüzyıldan itibaren sürekli oldu. Osmanlı devleti çeşitli savaşlarda topraklarını kaybetmekle kalmadı, Batılı devletler Osmanlı azınlıklarını bağımsız devlet kurmaları için sürekli olarak teşvik ettiler ve desteklediler. Son dönemlerinde Batılı devletlerin Osmanlı devletinin iç işlerine ve ekonomisine müdahaleleri yoğunlaştı. Türkiye kaynaklarının büyük çoğunluğunu modernleşmeden çok ulusal güvenlik amaçlarına tahsis etmek zorunda kaldı.

Siyasal Önderlik ve Halk: İki ülke arasında gözlenen önemli bir fark, Japon tarihinde kişisel ve hiyerarşik bir yönetim geleneğinin, "büyük liderlerin" hemen hemen hiç görülmeyişi; ortaklaşa önderlik, önemli kararların kurullarda alınması geleneğinin egemen oluşuydu. Bu bakımda Japonların, Türklere nazaran daha farklı görüşlere açık, daha pragmatik ve esnek bir önderliğe sahip oldukları söylenebilir. Öte yandan, her iki ülkede de hayli gelişmiş ve uzmanlaşmış bir bürokrasinin modernleşmede önemli bir rol oynamasına karşılık, yönetilenler katında iki ülke arasında önemli farklar vardı. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındaki Japon toplumu, o dönemin Osmanlı toplumuna nazaran daha disiplinli, daha üretici ve daha tutumludur. Halkın genel eğitim düzeyi de Osmanlılara nazaran çok daha yüksekti. 1860'larda erkek çocukların yaklaşık yarısının, kız çocukların yüzde 15'inin okula devam ettiği hesaplanmıştır. O dönemin Japonyası'nda halkın genel eğitim düzeyi, benzer gelişme aşamasındaki Batılı toplumlardan da ileridedir. Modernleşmenin başlangıç döneminde Japonya'nın Türkiye'ye bu alandaki üstünlüğü hayli belirgindir.

Ekonomik Kalkınma Bunalımı: Modernleşmenin başlangıç döneminde Japonya ekonomik gelişmeye büyük ağırlık verirken, Türkiye'de ekonomik kalkınma gerek iç, gerekse dış siyasal etkenlerle engellendi. Ekonomik gelişme için ciddi çabalar Türkiye'de ancak 1930'lar ve 1950'lerden sonra başlatılabildi.

Siyasal Sistem ve Halk İlişkisi: Modernleşme sürecinde Japonya halkın ulusal devlete bağlılığı ve ülke siyasetine ilgi duyması açılarından Türkiye'ye nazaran çok daha hafif sorunlarla karşılaştı. Türkiye'de bu alandaki ilerlemeler daha yavaş gerçekleşti. Kısacası, Türkiye'de siyasal bütünleşme çok daha yavaş oldu. Buna karşılık, halkın siyasete katılması (oy hakkını elde etmesi ve çıkar grupları oluşturması) Japonya'ya nazaran Türkiye'de çok daha hızlı gelişti. **Rustow** ve **Ward**'a göre, Türk siyasal partilerinin istikrarsızlığını, ülkede siyasal bütünleşmenin siyasal katılmanın gerisinde kalmasıyla açıklamak mümkün olabilir.

İdris Küçükömer

İdris Küçükömer'e göre:

Tarihi ve ekonomik şartlar farklı

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi eski profesörlerinden **İdris Küçükömer**, 1960'lı yıllarda örnek olarak alınmak istenen Japon modeline karşı çıkıyor ve bu modelin Türkiye için bir örnek olamayacağını söyleyerek şöyle diyor:

"İki ülkenin tarihi ve ekonomik şartları hemen de hiçbir benzerlik göstermemektedir. Japonya'da kapitalist ve emperyalist gelişmenin şartları oluşurken, Türkiye'de (ya da Osmanlılarda) tam tersine bir oluşum ile karşı karşıya bulunuyoruz. İki ülkeyi olanaklarına göre karşılaştırmaya geçmeden önce Japon gelişmesini sağlayan ve Türkler için söz konusu olmayan güçlerin nasıl oluştuğunu anlamalıyız."

Küçükömer bundan sonra Japonya'nın tarihi ve ekonomik gelişmesini ve Japon sanayileşmesini sağlayan değişikliklerle tam tersi bir eğilimdeki Türkiye'yi karşılaştırır.

Üç madde halinde topladığı karşılaştırmada birinci olarak 1600-1868 yılları arasında Japonya'da toprak reformunun yapılışını ve derebeyliğin ortadan kaldırılışını Osmanlı'da ise aynı yıllarda dağılma safhasının başladığını ve sebeplerine inmeden imparatorluğun kurtarılmaya çalışıldığını anlattıktan sonra: **"Kısaca Japonya, olaylar sebebi olarak gördüğü ekonomik teknik üstünlüğe dayanan otoriter bir devlet olma yoluna giderken, Osmanlılar'da böyle bir amaç mevcut değildi denebilir"** diyor. İkinci olarak, Japon ve Türk vergileme sistemlerini karşılaştıran Küçükömer; Japonya'da 1873'de vergi reformu yapıldığını, Japon sanayileşmesi kurulduktan sonra bu kesimin vergi yükünün arttırıldığını söyledikten sonra Osmanlı'nın halktan az vergi aldığını ve sanayi yatırımı yapmadığını vergilerin az olması nedeniyle de devlet harcamalarının kaçınılmazhği karşısında da borçlanmaya gidildiğini belirtiyor.

Yatırımların sanayileşmeye aktarılmasını ve eğitime hız verilerek insana yatırımın arttırılması yerli kaynaklara yönelmeyi güçlü bir Japonya yaratmanın baş koşulları olarak alan Japonya'nın hızla gelişerek büyüdüğünü üçüncü faktör olarak alan Küçükömer; Japonya'nın "milli devlet"ten imparatorluğa giderken Osmanlı'nın dağılmaya başladığını, dış borçlanmanın hızla arttığını ve imparatorluğun egemenliğini hızla kaybettiğini Cumhuriyet devletinin ise adeta Osmanlıların ekonomik gelişmeye engel kötü şartlarının mirasçısı olduğunu söylüyor.

(Japon Kalkınması ve Türkiye, 1966)

Doğan Avcıoğlu'na göre:

"Japon mucizesi"nin sırrı

Doğan Avcıoğlu (1926-4 Kasım 1983)

Japon kalkınmasının bilançosu, sanıldığından çok az parlak olmakla birlikte, **Japonya, sınai kapitalizme geçen tek Avrupa dışı ülkedir.** Neden Japonya bunu başarabilmiştir de, bu yolda çok daha önce çaba gösteren Türkiye gibi ülkeler başarısızlığa uğramıştır? Şimdi bu sorunun cevabını araştırabiliriz. Prof. Baran'ın anlatmıyla, sorunun cevabı, son derece karmaşıktır, ama aynı zamanda son derece basittir. Meselenin özüne inilirse, cevap basittir: **Japonya, öteki Avrupa dışı ülkelerin kaderinden kurtulmuştur, çünkü Japonya, Batı kapitalizmi tarafından sömürge ya da yarı sömürge haline getirilmekten kurtulabilen tek Avrupa dışı ülkedir.** Bu sayede Japonya, bağımsız bir milli kalkınma izleyebilme şansını elde etmiştir.

Son derece karmaşık olan, Japonya'nın bu şansı nasıl elde ettiğidir. Talihin bunda gerçekten payı vardır. Prof. Baran'a gö-

Japon mucizesinin sırrı, onun bağımsız milli kalkınma olanağına sahip olmasında yatmaktadır. Ekonomik bağımsızlık, bunun içindir ki, bir duygusal istek değil, kalkınmanın vazgeçilmez ön şartıdır.

re, tıpkı XVI. yüzyıl öncesi Batı Avrupa ve özellikle İngiltere gibi, Japonya'nın farkirliği işe yaramıştır. **Fakirlik, bu ülkeyi Batı ıştahından korumuştur. Japonya, gerek pazar, gerek ham madde deposu olarak, Batı sanayii için fazla çekici değildi.** Başka bir deyişle, Japonya'ya el koyma arzusu, hiçbir zaman Güney Amerika'nın altını, Afrika'nın maden, flora ve fauna'sı, Hindistan'ın efsaneyi zenginlikleri, Çin'in sınırsız sanılan pazarlarını ele geçirme hırsı kadar şiddetli olmamıştır.

Öte yandan, XIX. yüzyılın ortasında, Asya'da Batı yerleşmesi, en yüksek yoğunluk derecesine erişmiştir. Batı Avrupa ülkeleri, öteki teşebbüslere fazlasıyla dalmışlardı. Özellikle lider sömürgeci İngiltere, Avrupa, Yakın Doğu, Hindistan ve Çin'de meşguldü. Japonya'nın fethi için güç bir askeri seferi göze almak kolay değildi. Bundan başka, emperyalist devletler arasındaki rekabet, Japonya'nın durumunu kolaylaştırmaktaydı. Avrupa ile yeni emperyalist devlet ABD arasındaki rekabet artmaktaydı. Bu rekabet, kuvvet zoruyla Japonya'nın dize getirilmesini zorlaştırmıştır. Çin'e yakınlığı, Japonya'ya büyük stratejik değer kazandırmaktaydı. Bu sebeple emperyalist devletler, aralarından birinin Japonya'da hâkim duruma geçmesini engellemeye önem vermekteydiler. Japon'da birtakım imtiyazlar sağlayan ilk ülke, ABD idi. Gerek Amerikan kapitalizminin o tarihte eriştiği gelişme aşaması, gerek bu ülkenin milletlerarası statüsü, Japonya'nın üzerinde tek başına kontrol kurmasını sağlayacak güçte değildi. Ama Japonya, yine de sogun'lar döneminin sonlarına doğru, birtakım "kapitülasyon" tipi anlaşmaları imzalamış durumdaydı. Meiji devleti, emperyalist devletlerin aralarındaki rekabetten da yararlanarak, bu anlaşmaların kaldırılması yolunda israrlı bir çaba göstermiştir. Japonya, 1894'te kapitülasyonlardan kurtulmayı başaracaktır.

Japonya aynı zamanda yabancı sermaye yatırımlarından korunmak için titiz bir çaba göstermiştir. Tsuru'ya göre, Çin - Japon Savaşının sonbulduğu 1895 yılına kadar Japonya'ya ithal edilen yabancı sermaye, 3, 2 milyon İngiliz Lirasından ibaretir! Japon yazarı Yasuzo Horie, "Meiji yönetimin devlet kapitalizmi denemesinde, temel amaçlardan birinin yabancı sermayeyi Japonya'dan uzak tutma çabası" olduğunu yazmaktadır. Japon egemen sınıflarının, bağımsız modern bir devlet olmak azmiyle, yabancı sermaye yatırımlarına karşı çıkmaları kadar, herhalde Japonya'nın fakirliği de, Japonya'yı yabancı sermaye akınından korumuştur.

Tabiî ki, bağımsız kalkınma çabalarına rağmen, emperyalist tehdit azalmış değildi. Japon kalkınması, emperyalist tehdit altında yürütülmüştür. Bu tehdit, içerde olaganüstü bir seferberlik durumu yaratırak, kapitalizmin hızla gelişmesinde yardımcı olmuştur. En kısa zamanda, emperyalist ülkelerle boy ölçüşebilecek modern bir orduya ve bu ordunun kuruluşuna imkân verecek bir ekonomiye ulaşmak, milli bir amaç hâline gelmiştir. Böylece, Japon kapitalizminin hayatî çıkarlarıyle vatan savunmasının gerekleri birleşmektedir. Tröstler için fedakârlık, vatan için fedakârlıktır! Japonya, bu milliyetçi atmosferin içinde, büyük bir sınaî ve askerî güce ulaşmıştır. Lenin, "Avrupalılar, Asya ülkelerinde giriştikleri sömürge talanlarıyle, bu ülkelerden birinin -Japonya'nın- büyük askerî başarılar elde edecek biçimde sertleşmesini hazırladılar. Bu başarılar, Japonya'nın bağımsız millî kalkanmasını sağladı" demektedir.

Ekonomik Kalkınma Aşamaları adlı eserin yazarı Walt W. Rostow ise, Japonya'nın gösterdiği milliyetçi tepkiyi, ihtiyatsızca genelleştirerek, kalkınmaya geçişin ön şartı saymaktadır. Başkan Johnson'un bu ünlü danışmanına göre, her toplum, kendinden daha ileri bir yabancı güçten gelen tehdit ve tehlikeye karşı gösterdiği millî tepki sonucu, modernleşmeye gitmektedir. Ona göne, yalnız Japonya'nın değil, İngiltere'nin dahi kalkış (take-off) aşamasına ilk giren ülke oluşu, Roma'daki kilise ve XVI. yüzyılda onu destekleyen İspanya'ya karşı bağımsızlığını sallama çabalarının, Elizabeth döneminin genişleyici milliyetçiliğinin ve Hollanda'nın yarı sömürgesi olmaktan çıkma çabalarının sonucudur. Ne var ki, bu **"milliyetçi tepki"**yi gösteren birçok millet sömürgeleşmekten kurtulamamıştır.

"Japon mucizesi"nin sırrı, onun bu bağımsız millî kalkınma olanağına sahip olmasında yatmaktadır. Ekonomik bağımsızlık, bunun içindir ki, bir duygusal istek değil, kalkınmanın vazgeçilmez ön şartıdır. Şüphesiz ki, ekonomik bağımsızlık, kalkınmayı sağlamanın tek başına yeterli şartı değildir. Kışın turfanda domates yetiştirmek için de, domatesleri dış etkilerden korumak amacıyla bir ser içinde tutmak yeterli değildir; ama bir ser kurulmadıkça, kışın domates yetiştirmek hayaldir.

(**Türkiye'nin Düzeni, 1968, s. 45-47**)

Mehmet Turgut'a göre:

Geçmişe duyulan hürmet

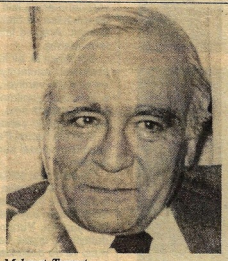

Mehmet Turgut

1965-1969 dönemi AP hükümetinde Sanayi Bakanlığı, 12 Eylül döneminde de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yapan **Mehmet Turgut** ise yeni yayımlanan **Japon Mucizesi ve Türkiye** adlı kitabında "Süper devletler arasına girmeyi çok kısa bir zamanda başaran... Uzakdoğu'nun hem eski, hem de en modern devleti olan Japonya'dan ve büyük hasletlerle sahip bulunan Japon milletinden ders olarak, ibret olarak ve model olarak alacağımız pek çok şeyin var olduğu" üzerinde durmakta.

Mehmet Turgut'a göre:

"Japonya bu duruma gelirken, hem geçmişte Çin ve Hind medeniyetlerinin üstünlük ve şaşaasından milli değerlerini koruyarak bir senteze gidebilmiş, hem de 19. ve 20. yüzyılların Batı medeniyetinin gücünden ve tesirinden, bir değerler anarşisi içine düşmeden, yaratıcı bir sentezle faydalanmayı, en parlak şekilde başarmıştır.

Daha açık ve kesin bir şekilde söylemek gerekirse, Japonya, bir milletin, tarihi boyunca kudret ve kuvvete sahip olması, hatta var olabilmesi için, ilim, teknoloji ve ekonomide belli bir seviyeye ulaşmasının yanı sıra, başka faktörlere de ihtiyacı bulunduğunu görmüş ve anlamıştır. Bu faktörlerin insanoğlunun manevi yanı olduğunu, bunun da ancak milli tarih ve milli kültür, milli terbiye ve milli ruhla sağlanabileceğini ortaya koymuştur."

Japonların "millet olarak, son derece önemli ve gelişmelerinde büyük rol oynayan vasıflarına bir göz atacak olursak" şunları görürüz:

"Geçmişe ve geçmişi yapan ecdada karşı duyulan derin ve büyük hürmet hissi... Tarihi ve tarih olan her şeyi, ecdadın veya Kami'lerin ruhu gibi, vicdanında daima canlı olarak tutma inancı...

Devlete ve otoriteye sadakat, ferdin kendisini vatan için seve seve feda hazır olması ve Güneş Tanrıçasının sembolü olarak, "mutlaka kudretli" tanınmış bir İmparatorun idaresinde, hiçbir zorlama yapılmadan, bir otoriteyi kabul etme alışkanlığı...

Vatan ve devleti aileden, aileyi kendi şahsından üstün ve önde tutan ve bunlar için kendisini feda ettiği anda, hakiki hayatın kapısını açacağına inanan Japonluk ruhu...

Bütün bunlar, yüz veya yüz elli sene öncesinin, Müslüman-Türk dünyasının esas prensipleri, güzel ve yüksek hasletleri değil miydi? Tam manası ile ve bütün ölçüleri ile halis Türk aile sistemi ve terbiyesinin temel değerleri değil miydi? Bizim bugün dahi milletimizin büyük çoğunluğunda mevcut olan Allah korkusu, devlete ve otoriteye itaat anlayışı, baba saygısı, anne sevgisi, "Ya şehit, ya gazi" olma arzu ve imanı ve diğer manevi değerlerimize verilen önem, Japonlarınkiyle hemen hemen değil midir?" (s.IV-V)

"Yüz veya yüz elli sene" önce Japonlarla aynı hasletlere sahip olmamıza rağmen aynı ölçüde başarılı olamayışımızı da yazar şöyle açıklamakta:

"Bizler ise, aşağılık duygusu içinde ve Batı'ya hayran olarak, her şeyi de Batılı kaynaklardan aldığımız için, onlar gibi düşünmeyi, onlar gibi hareket etmeyi ve onların inandıklarına inanmayı marifet sayıyorduk; hattâ onlar gibi düşünmenin de ötesinde, onlar gibi hissetmeye çalışıyorduk. Onlar neyi kabul ediyorsa, onu kabul ediyor; onlar neyi reddediyorsa onu reddediyor; onlar neyi münakaşa ediyorsa, onu münakaşa ediyorduk. Bunların yanlış olacağını, hatalı olacağını, zararlı olacağını, hiç olmazsa bizim toplumumuz için, bizim kültürümüz için, en azından faydalı olmayacağını düşünmüyor veya düşünemiyorduk. Bu bakımdan, Batılı bir plak gibi çalıp söyleyen 'aydın'lar en fazla bizde görülüyordu. Bundan dolayı da, memleketimizde, hemen her sahada ve yıllar yılı, her şeyin en doğrusunu bildiğini, en iyisini gördüğünü ve en güzelini yaptığını iddia eden kimselerden meydana gelen bir 'Aydınlar Despotizmi' hâkim olmuştur. Japonya'da ise durum, çok farklı idi: Japonlar bütün dünyaya kendi gözleri ile bakmasını, her şeyde kendi varlıklarından ilham almasını ve her şeyi kendi ölçülerine göre değerlendirmesini en mükemmel şekilde biliyorlardı."

Bu nedenle yapılması gereken: **"Silkinip kendimize gelmemiz ve kendi değerlerimizin önemini anlamamızdır; bütün imkânlarımızı ortaya koyup, tükenmez bir gayret ve sonsuz bir çalışma ile milliyetçi Türkiye'yi kurma yoluna girmemizdir."** (s.IX)

arşiv konuşuyor

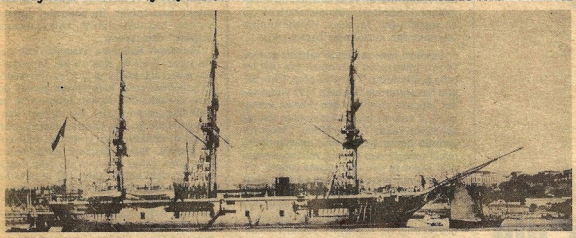

Ertuğrul faciası

1854'te İstanbul tersanelerinde yapılan Ertuğrul firkateyni üç direkli ve 2.344 tonluktu, hem makine hem de yelkenle hareket ediyordu, (1. fotoğraf). Firkateyn, II. Abdülhamid tarafından, 1887'de Japon imparatorunun amcasının bir savaş gemisiyle İstanbul'a yaptığı dostluk ziyaretini iade amacıyla 1889 yılında Japonya'ya gönderildi. Heybeliada'daki Bahriye Okulu'nu bitirmiş olan bütün deniz teğmenleri de gemiye alınmıştı. Yokohama Limanı'na gelen gemi kumandanını, Japon imparatoru saray arabasını göndererek kabul etti. 37 denizci koleraya yakalanınca, gemi karantinaya alındı ve Türkiye'ye dönüş gecikmeye uğradı (2. fotoğraf. Gemi personelinden bir kısmı). Yokohama'dan ayrılan gemi fırtınaya yakalandı. 210-220 fırtınaları diye anılan ünlü tayfun geminin arka direğini dibinden devirdi, dalgalar tekne üzerinde geniş yaralar açtı. Makine ve kazan dairelerine su girdi ve bütün çabalara rağmen Ertuğrul firkateyni kurtarılamadı; 16 Eylül 1889 günü Oshima burnundaki kayalıklara sürüklenerek batti (3. fotoğrafta "x" işaretli yer). Gemi kumandanı başta olmak üzere bu deniz faciasında 540 Türk denizcisi şehit oldu. Kazada kurtulanlar Japon donanmasına ait gemilerle İstanbul'a getirildi. Ertuğrul faciasında ölen Türk denizcilerinin hatırasına Japonya'da üç anıt dikildi. Bunlardan ilkini Oshimalılar, ikincisini 1929'da Türk-Japon ticaret komitesi, üçüncüsünü de 3 Haziran 1937'de Türk hükümeti yaptırmıştır. En alttaki fotoğrafta, Oshima Adasında vaktiyle Japonlarca yapılmış Ertuğrul Türk Şehitliği'nde Tokyo Büyükelçimiz R. Hüsrev Gerede, ada halkına 3 Haziran 1937'de "Türklere karşı gösterilen bu hürmet ve hassasiyetten dolayı teşekkürlerini sunuyor." Sağda büyükelçiliğimizin baş tercümanı Bay Omiya.

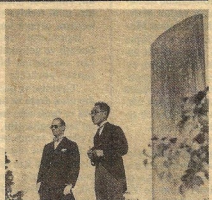

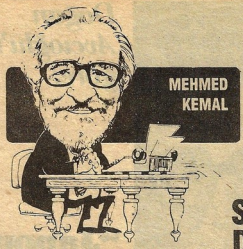

Samsun'a Doğru

Samsun'a 19 Mayıs 1919'da ayak basan Mustafa Kemal Paşa, 38 yaşında bir Osmanlı generalidir. Bir destan niteliğindeki Söylev'inde genel durum ve görünüşü şöyle anlatır:

"Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu topluluk Genel Savaş'ta yenilmiş, Osmanlı ordusu her yanda zedelenmiş, koşulları ağır bir 'Ateşkes Anlaşması' imzalanmış. Büyük Savaşın uzun yıllar boyunca, ulus yorgun ve yoksul bir durumda. Ulusu ve yurdu Genel Savaşa sürükleyenler, kendi başlarının kaygısına düşerek, yurttan kaçmışlar. (..) Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta. (..) Yunan ordusu İzmir'e çıkarılıyor."

Tablo budur. Başında Osmanlı yurdunu kurtarmak için Samsun'a çıkar Mustafa Kemal, Erzurum ve Sıvas Kongreleri'nden sonra Ankara'ya ayak bastığında bir Ulusal Kurtuluş savaşçısı olur, her türlü giysiden soyunması da bu yüzden değil midir?

Kurtuluş Savaşı günlüğünü çıkarmak için vargücüyle çalışan Öğretmen Zeki Sarıhan, 'tam bir kronoloji yapmanın oldukça güç olduğunu' söyler. O yıllarda yayımlanmış olan gazetelerin koleksiyonları eksiktir; bölgesel olarak çıkan gazetelerden elde ancak birkaç sayı vardır; Başbakanlık Arşivi'nden ancak sınırlı kişilerin yararlanmasına izin verilmektedir. İngiliz arşivleri savaşa belirli bir ışık tutsa da öteki ülkelerin arşivlerinden yeterince yararlanılamıyor. Arap ve İslam dünyasının o yıllardaki basını gereğince taranmamış.

Görülüyor ki, bir kurtuluş savaşı veriliyor, bu savaşın kronolojisi eksiksiz tutulamıyor. Ne özel kişilerin böyle bir kronolojiyi yapmasına izin veriliyor, ne devlet kendi yapıyor. Bilimsel araştırmaları yeterince yapılmamış 19 Mayıs hareketini biz her yıl görkemli olarak kutlarız ama, bilimsel çalışmasını yapmayız ve yaptırmayız. Bu çelişki cabası!..

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'dan başlıyor ama, halkla kaynaşan ulusal kurtuluş eylemine biz 15 Mayıs 1919'dan başlayalım.

"Sabah saat sekizden başlayarak 12.000 mevcutlu Yunan kuvveti İzmir'e çıkmaya başladı. Kadifekale'ye Yunan topları yerleştirildi. İzmir Başpapazı Hrisantos Yunan askerlerini kutsadı. Ellerinde Yunan bayrakları ile rıhtıma birikmiş Rumlar coşkun gösteriler yaptılar. Yunan işgal kuvvetleri komutanı Zafiriu, 'İzmir ve dolaylarını işgale başlıyorum. Amaç, mevcut kanunların korunması ve de desteklenmesiyle bütün halkın refahını sağlamaktır. Memurlar işlerine devam etsinler. Şikâyet için komutanlığın kapısı daima açıktır.' Askerlik dairesi başkanı Miralay Şevki Bey, 'Zito Venizelos' diye bağırmadığı için süngü ile yaralandı, daha sonra öldü. 128 subay, 540 er, 2.000'e yakın sivil, elleri başlarının üstünde 'Zito Venizelos' diye bağırtılarak Patris gemisinde gözaltına alındı. Bir Efzun eri, Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'yı tokatladı.

Müftü Ahmet Hulusi Efendi yaptığı konuşmada 'Saldırıya uğrayan memleket halkının silaha sarılması ve savaşması farz-ı ayındır, fetva veriyorum. Silah, cephane azlığı veya yokluğu savaşmaya engel olmaz. Hıristiyanlara dokunmayız.' dedi.

16 mayıs cuma günü Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a gitmek üzere Bandırma Vapuru'na bindi ve İstanbul'dan ayrıldı. Arkadaşı eski deniz bakanı Rauf Bey, tedbirli olması için Mustafa Kemal'i uyardı. Mustafa Kemal'in karargâhında 23 kişi var. 18 mayıs pazar, Mustafa Kemal Sinop'a geldi. Mutasarrıftan İzmir'i işgali ile ilgili gelişmeleri, hükümetin istifasını öğrendi. Samsun'a karadan yol olmadığı öğrenilince, gemi Samsun yönünde kıyıyı izleyerek yoluna devam etti.

Üç gün önce Bandırma Vapuru ile İstanbul'dan ayrılmış olan 9. Ordu Birlikleri Müfettişi Mustafa Kemal Paşa ve yanındakiler, sabah 17.00'de Samsun'a ulaştılar, mülki ve askeri erkan tarafından karşılandılar. Mustafa Kemal bir Rum otelinde karargâhını kurdu. Teftiş bölgesindeki yönetici ve komutanlarla konuştu, durumu sordu. İngilizler Mustafa Kemal'in gelişinden tedirgin olmaya başladılar."

Mustafa Kemal Samsun'da altı gün kalacak, ondan sonra Anadolu'ya geçecektir. Ulusal kurtuluş savaşını halk için, halkla birlikte başlatacaktır.

Anket Defteri

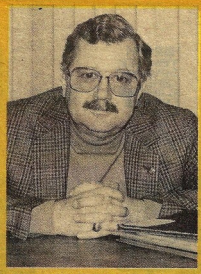

ENGİN ULUDAĞ

ŞEHİR TİYATROLARI YÖNETMENİ

1934 yılında İzmir'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1968 yılında mezun oldu. Daha sonra tiyatroya yardımcı olması için İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nü de bitirdi. Öğrencilik yıllarında girdiği Şehir Tiyatrosu'nda çalışmalarına devam etti. 25'in üzerinde oyunun rejisörlüğünü yaptı, daha çok Türk yazarlarının oyunlarını sahneledi.
84-85 yılı için Shakespeare'in Hırçın Kız'ını ve Robert Bolt'un Yalnız Adam'ını sahneye koyan Engin Uludağ İstanbul Festivali için de Şehir Tiyatroları'nın 70. yılı kutlamaları dolayısıyla Shakespeare'in "Antonius ve Kleopatra" trajedisini yönetiyor. Aynı zamanda Belediye Konservatuvarı Tiyatro Bölümünde sahne tatbikatı hocası olarak görev yapıyor.

Sizce en büyük mutsuzluk nedir? *Ölüme çok yakın olmak.*
Nerede yaşamak isterdiniz? *Akşam güneşi içinden çekilmeyen, deniz kıyısında bir evde.*
Sizce yeryüzünde gerçek mutluluk nedir? *Kitabım, müziğim, denizim yanyana olsun, kâfi benim için.*
Hangi hataları bağışlarsınız? *Masumca yapılmış, içinde kasıt bulunmayanları.*
Edebiyatta en sevdiğiniz tarihi kişilikler? *Türk edebiyatında Sinekli Bakkal'ın Rabiası, dünya edebiyatında da Thomas Mann'ın "Venedik'te Ölüm" adlı kitabındaki Eichen Bach.*
En sevdiğiniz tarihi kişilikler? *Osmanlı tarihinde dramı pek büyük olan 3. Selim, dünya tarihinde ise George Washington.*
En sevdiğiniz yaşayan kadın kahramanlar? *Herkesin annesi yaşayan kadın kahramanıdır bence.*
En sevdiğiniz besteci? *Senfonik müzikte Mozart, operada Verdi.*
En sevdiğiniz ressam? *Klasik ressamları, özellikle Tintoretto öncesi ve Rönesans ressamlarını.*
Bir erkekte en çok hangi özelliklere değer verirsiniz? *Tutarlı olması, çizgisini doğru götürmesi bence kutlanacak nitelikler.*
Bir kadında? *Aynı şey kadınlar içinde geçerli,*
En sevdiğiniz uğraş? *Fotoğraf.*
Kimin ya da kimlerin yerinde olmayı isterdiniz? *Herkes kendi yerinde olmayı ister, ben de bazen kendi yerimde, bazen de bir başkasının yerinde olmak isterim. İyi bir edebiyatçı, iyi bir tiyatro yazarı, iyi bir oyun yazarı olmak da var yaşamda.*
Başlıca karakter özelliğiniz? *Tutarlı olmaya çalışırım ama, başarabiliyor muyum bilmem?*
Dostlarınızda en çok değer verdiğiniz özellik? *Fikri takibi olmak.*
En büyük yanılgınız? *Verdiğim sözü tutamamak en büyük yanılgım olur ama, yapmamaya çalıştıyorum.*
Sizin için en büyük felaket ne olabilirdi? *Tabii en büyük felaket insanın yakınlarının kaybolması, Allah geçinden versin herkese.*
Ne olmak isterdiniz? *Besteci olmak isterdim.*
En sevdiğiniz renk? *Erguvan galiba.*
En sevdiğiniz çiçek? *Leylak.*
En sevdiğiniz kuş? *Kuşlarla ülfetim fazla değil.*
En sevdiğiniz yazar? *Yakup Kadri, tabii oyun yazarı olduğu için Shakespeare demem, mesleğimle bağdaştığı için en sevdiğim vasfını daha da vurgular*
En sevdiğiniz şair? *Necati Cumalı.*
Yaşayan erkek kahramanlarınız? *Babam herhalde, ama babam yaşamıyor.*
En sevdiğiniz isimler? *Bir kelimenin, bir sözün gelişine göre değişir.*
En nefret ettiğiniz şey? *Nankörlük, asla affetmem.*
Tarihte en nefret ettiğiniz kişiler? *Hitler ve insanlara büyük ıstırap çektirmiş tarihi kişiler.*
Hayran olduğunuz askeri başarılar? *Sakarya Savaşı.*
Hayranlık duyduğunuz reformlar? *Türk yazı devrimi.*
Hangi doğal yeteneğe sahip olmak isterdiniz? *İyi bir icracı olmak hoş bir şey.*
Nasıl ölmeyi isterdiniz? *Yatağımda herkes gibi.*
Şu andaki ruh haliniz? *Kurtuluş duygusu içindeyim.*
Yaşam ilkeniz? *Tutarlı ve dürüst olmaya çalışmak.*

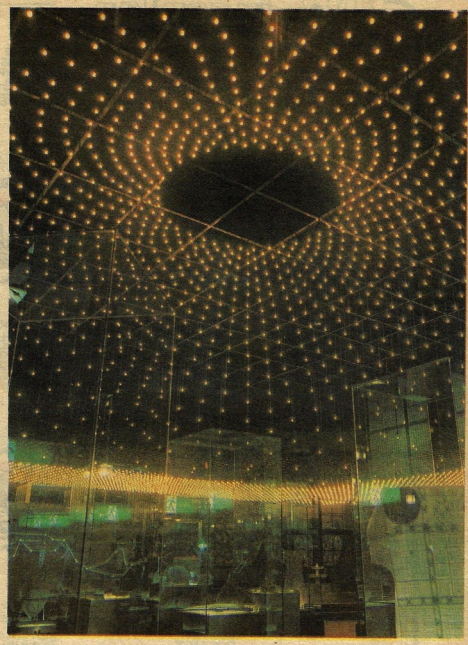

TÜRKİYE TSUKUBA EXPO 85'TE

Dünyanın önde gelen fuarları arasında yer alan Tsukuba bilim kentindeki "Expo 85" sergisinde en çok ilgi toplayan bölümlerden biri de Türk pavyonu. Başbakan Turgut Özal'ın Japonya ziyareti sırasında Tsukuba'ya giderek gezeceği Türk pavyonu, nisan ayında açılan bu uluslararası sergiye katılan 47 ülke arasında Avustralya ile birlikte en iyi iki pavyondan biri olarak gösteriliyor.

Japon hükümeti tarafından ana teması *"konut ve çevresi-bilim ve teknoloji evindeki insanın hizmetinde"* şeklinde belirlenen uluslararası serginin hazırlıkları 1981 yılından bu yana sürmekteydi. Japon hükümetinin Türkiye'nin "Tsukuba Expo 85'e" katılması yolundaki daveti, 1983 yılında Japon Dışişleri Bakanı *Shintaro Abe*'nin Ankara'ya yaptığı ziyaret sırasında da yinelemişti. Türk hükümeti sergiye katılma kararını geçen yıl mart ayında aldı ve çıkarılan bir Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye'nin sergide en iyi şekilde temsil edilmesini sağlamak amacıyla Dışişleri Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde ilgili bakanlık ve kuruluşların yüksek düzeydeki temsilcilerinden oluşan bir komisyon oluşturuldu. Açılacak Türk pavyonu ile ilgili hazırlıklar koordinatörlüğe getirilen Büyükelçi *Candemir Önhon*'ün başkanlığında yürütüldü.

Projeleri Yüksek Mimar *Reşip Buluç* tarafından hazırlanan Türk pavyonu mimari tarzı itibariyle eski Türk mimarisinin özelliklerinin çağdaş bir anlayışla günümüze aktarılmasının örneğini veriyor. Buluç'un sentezi, pavyonun giriş holünde Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde inşa edilmiş bulunan camilerin kubbelerinden esinlenerek yapılmış ışıktan bir kubbede kendini gösteriyor.

Ana pavyonun bir bölümünde Topkapı Müzesi, Türk İslam Eserleri Müzesi, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi gibi çeşitli müzelerden alınan ve Anadolu'nun çeşitli tarihi kesitlerinde yaşamış uygarlıklara, bunun yanında Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserler gösteriliyor. Pavyonun bir köşesi ise Atatürk'e ayrılmış. Burada Atatürk'ün bilim, kültür, gençlik ve teknoloji üzerine söylediği çeşitli sözler, *Cemal Işıksel*'in objektifinden fotoğraflar yer alıyor. Bir başka köşede ise Türkiye'nin ekonomik, ticari ve turizm potansiyeli tanıtılıyor. Bir diğer bölümde ise bir satış reyonu ile Türk mutfağının özellikleri tanıtılan bir restoran- kahvehane yer alıyör.

Katılan ülkeler tarafından uygulamada bir kültür ve bilim sergisi olarak değerlendirilen sergide Türkiye, ekonomi ve turizm alanlarındaki potansiyelin yanı sıra tarihi, kültürel ve sanat zenginliklerini de ortaya koyuyor.

insanlar...

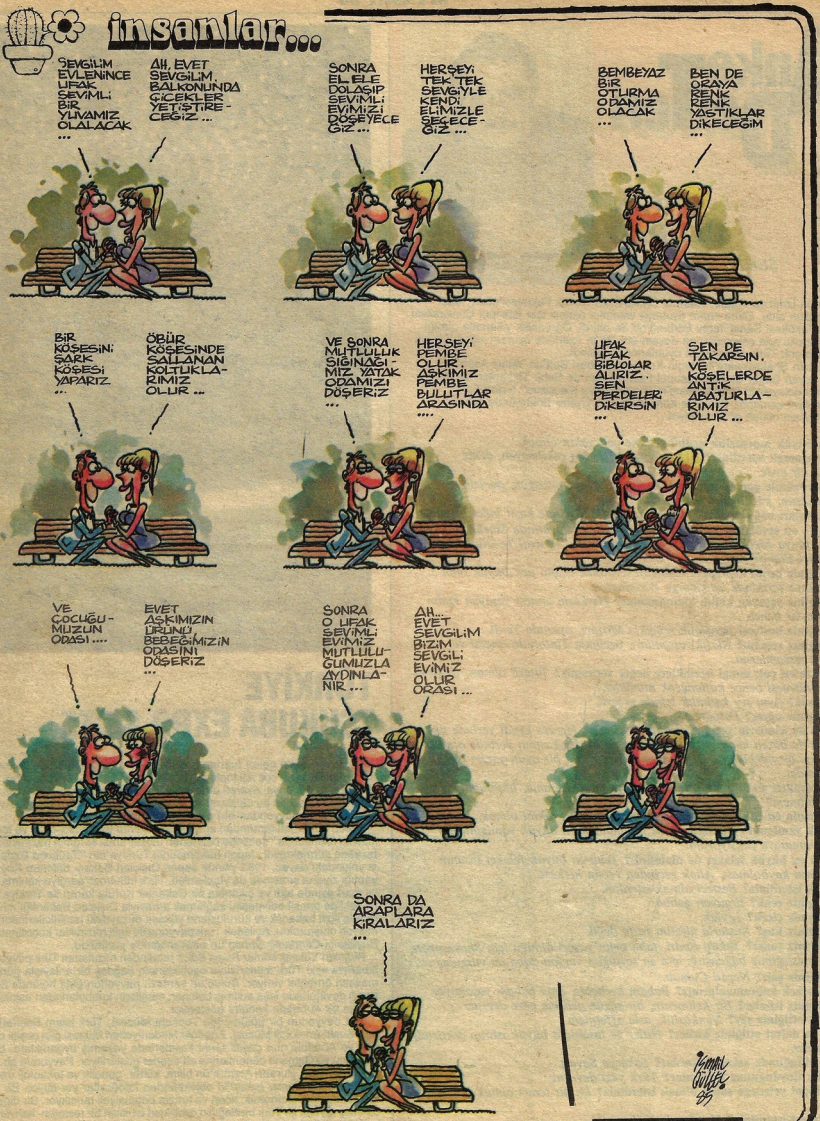

İsmail Gülgeç